IV Seminari de Crítica Literària

Formes i espais de la crítica periodística

dos mil vint-i-sis

Quaderns Divulgatius. Núm. 88

IV Seminari de Crítica Literària

Formes i espais de la crítica periodística

València, 2 d'octubre de 2025

Quaderns Divulgatius. Núm. 88

Sumari

Parlem de literatura
Manuel Rodríguez-Castelló. 5

Crítica literària en català,
una anomalia necessària
Xavier Aliaga 15

La crítica literària en la premsa (1980-2024)
Arantxa Bea 33

Finestres i mirades:
modalitats de la crítica periodística
Enric Balaguer 55

La crítica literària periodística:
informació o formació
Taula rodona amb Andreu Gomila, Iris Llop Mangas
i Alfred Mondria moderada per Lola Andrés 79

La crítica com a resistència i revolta
Andreu Gomila 81

Passions i impertinències del crític
Alfred Mondria 91

Parlem de literatura

Manuel Rodríguez-Castelló

Si com afirma Joan Fuster «La literatura consisteix a parlar de literatura» (*Consells, proverbis i insolències*, 1968), la crítica literària deu ser el gènere més explícitament literari de tots. Amb la ironia que el caracteritza, l'assagista valencià esquiva la pregunta capciosa que sol fer gent immune al fet literari i que en tot busca la utilitat, si no el simple benefici econòmic. Canviem *consistir* per *servir* i ho veurem més clar. Lluny de qualsevol transcendència més o menys romàntica que busque explicar en què *consisteix* o per a què *serveix* la literatura, l'escriptura «en mànigues de camisa» amb què el mateix Joan Fuster identificava l'assaig resol amb una evidència incontrovertible tones d'hipotètiques especulacions prescindibles sobre el tema. Perquè la literatura consisteix, a més de moltes altres coses, a parlar de literatura. No és un peix que es mossega la cua, ni un cercle viciós, ni una torre d'ivori on poder viure lluny dels maldecaps

mundanals. Tota forma literària, al cap i a la fi, remet a una altra forma literària passada o present, hi estableix un diàleg de manera més o menys explícita, o en parla obertament, com fan tots els gèneres que hem convingut a anomenar de crítica literària. La mateixa obra de Joan Fuster, polièdrica i lluminosa, conté *totes les altres coses* que la literatura fa a més de parlar de literatura. Perquè hi ha també una crítica literària que emergeix de l'interior de determinades obres de creació, com apunta encertadament Alfred Mondria en el seu escrit «Passions i impertinències del crític» a propòsit d'autors com Nabokov, Borges o Pla. I òbviament també de Fuster.

Així, hi ha crítica literària d'ençà que hi ha literatura, sota formes ben distintes a les que avui identifiquem amb aquesta etiqueta, que proliferen sobretot en temps dels il·lustrats impulsades al seu torn per l'auge i l'expansió del periodisme del segle XIX, a l'alba de la cultura (i la literatura) de masses, com ens recordà oportunament Lola Andrés en les seues propostes per a la taula redona.[1] Heus ací algunes de les qüestions en què els ponents d'aquest IV Seminari de Crítica Literària —organitzat per l'AELC i coordinat per Mireia Sopena i qui açò signa—, Xavier Aliaga,

1 Les intervencions de Lola Andrés, Andreu Gomila, Iris Llop i Alfred Mondria en la taula redona «La crítica literària periodística: informació o formació» es poden recuperar a través del canal de YouTube de l'AELC (https://www.youtube.com/watch?v=A_Ts9LQDAJM).

Lola Andrés (que en va moderar la taula redona), Enric Balaguer, Arantxa Bea, Andreu Gomila, Iris Llop i Alfred Mondria hi estaven d'acord, com ho testimonien les seues intervencions orals al llarg de la jornada i els escrits que arrepleguem en el present «Quadern Divulgatiu»: que la crítica literària és un gènere literari més, o un conjunt de formes o gèneres literaris, essencialment vinculats a l'assaig i a l'anomenada literatura del jo; que la seua funció primordial és la d'orientar el públic lector, qui n'espera un «veredicte» justificat amb arguments que s'exposen a través de la qualitat i el rigor literaris (o com diu el crític Ponç Puigdevall: a la crítica se li pot perdonar que s'equivoque però no que estiga escrita malament); que com tot gènere literari la crítica és sempre subjectiva i presenta un fort caràcter autobiogràfic (com afirmen Milan Kundera, Witold Grombowicz o el mateix Puigdevall: qui escriu sobre autors i llibres no pot evitar parlar de si mateix); que l'honestedat, l'àmplia formació intel·lectual, la claredat, la concisió i la intrepidesa són valors que han de presidir el treball crític; que d'acord amb Marcel Reich-Ranicki la crítica literària ha de poder ser implacable per tal de plantejar «una defensa agressiva de la literatura», que és al capdavall la més efectiva.

Dels consensos als matisos i les diferències que amplien i complementen, des del reconeixement o la dissensió, les visions sobre els temes que ens ocupen.

Si la crítica ens aproxima a l'obra literària (o fa «explícit allò que en un llibre hi ha d'implícit», com diu Harold Bloom), «argumenta mentre ens sedueix amb el llenguatge» (Arantxa Bea), «capta el valor d'una obra i veu què aporta de nou» (Xavier Aliaga), «tria un bon poema nou, donant una resposta adequada a una nova situació» (T. S. Eliot) o, d'acord amb l'exemple del crític barceloní Ramon Esquerra (1909-1938), «facilita al lector l'accés a una interpretació clarividents dels aspectes essencials del llibre» (Alfred Mondria) i «és, segurament, de les poques activitats artístiques que no ha estat absorbida per la cultura de masses» (Andreu Gomila), comprendrem ràpidament la importància de la crítica per a la bona salut d'una literatura, d'una cultura i d'un país. De manera que ja hi som, al cap del carrer, malgrat les dificultats, anomalies i dèficits reiteradament assenyalats pels nostres crítics i escriptors a propòsit d'un gènere que ha demostrat a través del temps una mala salut de ferro i una capacitat extraordinària per adaptar-se a les diferents situacions i als mitjans més diversos: la possibilitat i necessitat d'establir periòdicament i amb tot el rigor de què siguem capaços una *crítica de la crítica*. No és altre, em sembla, el sentit d'un Seminari de Crítica Literària.

Des de la constatació que la premsa és, en els nostres dies, a través de la diversitat de mitjans que la tecnologia ha posat al nostre abast, «l'encarregada

principal de divulgar els treballs de crítica literària» —com ens recordava Lola Andrés en les idees inicials per al debat—, va nàixer la proposta de reflexionar sobre la vinculació entre crítica i periodisme, aquesta parella de ball que no ha parat de moure's i créixer des del segle XVIII i que enfonsa les seues arrels en els bressols del fenomen literari. El títol *Formes i espais de la crítica periodística* amb què vam batejar aquest IV Seminari de Crítica Literària, que tingué lloc el 2 d'octubre de 2025 a l'Octubre Centre de Cultura Contemporània de València, tracta d'emmarcar amb precisió els temes de les exposicions i els debats dels seus participants.

Xavier Aliaga parteix de la idea fusteriana que la crítica literària «és la més desagraïda de totes les professions que s'integren en la república de les lletres» per reflexionar sobre la «Crítica literària en català, una anomalia necessària». Com la resta de participants en el IV Seminari de *crítica de la crítica*, sense renunciar en cap cas a l'abstracció i a l'universalisme, Aliaga ha sabut tocar la terra viva i concreta del nostre país i el voraviu de totes les seues anomalies. La crítica literària no podia ser-ne, no n'és, cap excepció. Ell aposta per un crític especialitzat, independent i dedicat exclusivament a la seua tasca per tal d'evitar interferències i pressions, malgrat la realitat que la majoria d'escriptors són, som, més o menys esporàdics autors també de crítica literària.

O que històricament moltes de les millors mostres del gènere les han escrites autors que només ocasionalment s'han dedicat a la crítica. Per a Aliaga l'allau actual de novetats literàries no afavoreix la funció orientadora de la crítica. Enric Iborra, en el seu brillant assaig *La vida somnàmbula* (2026), encara va un pèl més enllà: «La tirania de les novetats comporta un efecte secundari important: contribueix a la desvalorització de la literatura». Un dels objectius de la crítica literària, segons Xavier Aliaga, ha de ser la construcció del cànon, tasca a la qual hauria de contribuir més decididament el món universitari. En aquesta línia, el crític d'*El Temps* reivindica el paper que el periodisme ha tingut en la construcció de referents àmpliament reconeguts avui com Joan Sales, Francesc Trabal o *La mort i la primavera* de Mercè Rodoreda.

L'aportació d'Arantxa Bea es titula «La crítica literària en la premsa (1980-2024)». Per a la directora de la revista *Faristol* la crítica literària es distingeix nítidament tant de la publicitat com de l'anàlisi acadèmica. Per a ella una bona crítica ha de contagiar les ganes de llegir una obra o fer-nos-en desconfiar. Després de fer un repàs exhaustiu dels suplements de llibres de la premsa generalista als Països Catalans i de centrar-se en l'aventura, més o menys reeixida, de les revistes literàries del País Valencià —des de les precàries plataformes de trinxera dels vuitanta i

revistes consolidades com *L'Espill*, *El Temps* o *Saó* a la premsa digital més recent—, Arantxa Bea aborda l'amateurisme en la crítica literària (el que Ranicki anomenava els *domingueros* de la crítica) i una de les seues conseqüències més visibles, el *bonisme*, l'elogi incondicional, que soscava la literatura.

El professor i assagista Enric Balaguer ens acosta sota el poètic títol «Finestres i mirades: modalitats de la crítica periodística» a l'esponerós món dels gèneres crítics. Sobre els eixos de l'extensió, la intenció comunicativa i la profunditat analítica de les diverses crítiques Balaguer desplega el ventall de *finestres* que s'obrin al paisatge literari i hi estableix una taxonomia molt útil per a l'estudiós del fenomen. Per a ell el crític és un «mediador cultural» que orienta i valora. En la seua opinió la crítica catalana experimenta avui un moment de forta vitalitat. Ho subratlla en l'apartat *mirades*, on el lector trobarà una aproximació a l'estil d'un bon nombre de crítics actuals del país. La crítica, diu per acabar, és «un mirall on la cultura es veu a si mateixa, amb les seues llums i les seues ombres».

Andreu Gomila ha titulat el seu treball «La crítica com a resistència i revolta». D'ençà dels anys vuitanta la crítica literària ha patit en pròpia pell els efectes del capitalisme salvatge i en conseqüència no pot ser més que «un atac frontal» al sistema ja que, en establir l'autèntic valor del llibre, qüestiona els beneficis que se'n deriven. No existeix per a ell un

crític pur, aïllat d'un determinat context, sinó un de bon coneixedor d'aquest context, en la seua dimensió històrica i en el moment present. I com a models que cal tenir en compte proposa el seu Parnàs, que s'estén des dels anys trenta fins als setanta: Eliot, Benjamin, Bachelard, Bloom, Foucault, Pound, C. S. Lewis, Fuster, Comas, Ferrater, Kristeva i Deleuze. Pel que fa a la crítica catalana actual, Gomila es lamenta del menysteniment d'obres d'autors com Arnau Pons, Neus Penalba i Ingrid Guardiola. En sintonia amb Michel Foucault, Andreu Gomila demana de deixar de fer crítiques cronològiques i començar a valorar-hi l'espai.

Per últim, el treball d'Alfred Mondria, crític que avui escriu fonamentalment a la revista digital *Trapezi*, se centra més aviat en el tarannà del crític, el que ell denomina «Passions i impertinències del crític». A partir de l'exemple de Marcel Reich-Ranicki i la seua consideració del crític com a advocat de la literatura, Mondria reivindica aquest autor alemany i el seu estil que, diu, «no participava ni de l'ambigüitat diplomàtica ni de l'afalac tàctic i reverencial». Els models de crítics que Reich proposa en *Die Anwälte der Literatur* (1994) —en castellà *Los abogados de la literatura*, 2006— treballaven en la premsa diària, la qual cosa els impedia, diu Mondria, «abusar de tecnicismes ni de tirabuixons obscurantistes». Per a Edmund Wilson la crítica ha d'equilibrar l'aparat

analític i les referències argumentals i temàtiques i ha de maldar per influenciar en sectors intel·lectuals per contribuir millor a la formació de lectors.

Acabem amb dues idees que el mateix Alfred Mondria reporta en el seu escrit perquè ens sembla que sintetitzen molt bé la intenció i el sentit de la crítica literària i d'aquesta *crítica de la crítica* dels nostres seminaris: l'aspiració constant a l'excel·lència cultural i l'arrelament profund de la literatura en la vida. Per a Lionel Trilling (1905-1975), diu Mondria, «La cultura no és un punt de trobada, sinó un debat i una lluita constants». Amb Matthew Arnold (1822-1888), en paraules de Mondria, «La literatura és, en el fons, una crítica de la vida». Com ens ho podríem fer, doncs, sense la crítica, sense una bona crítica?

Crítica literària en català, una anomalia necessària

Xavier Aliaga

Xavier Aliaga és periodista i escriptor. Guanyador dels premis Andròmina, Joanot Martorell, Pin i Soler i Premi de la Crítica dels Escriptors Valencians. La seva darrera novel·la, *Això no és un western*, va ser finalista del premi del festival València Negra. Ha publicat crítiques a *El Temps*, *Quadern*, *Caràcters*, *La Veu dels Llibres* i *Núvol*, entre d'altres.

> «És prou trist, en efecte, l'ofici de crític literari. De totes les professions que s'integren en la república de les lletres, aquesta resulta, a fi de comptes, la més desagraïda».
>
> Joan Fuster, *Indagacions possibles*

Introducció

Des que existeix la crítica literària com a «consciència de la literatura», en una definició recuperada pel crític Francesc Calafat en el llibre que reuneix les seues notes literàries,[1] la posició d'aquesta columna

1 Francesc Calafat. «Pròleg». *Països de paper. Notes sobre literatura*. Catarroja: Afers, 2013.

sistèmica, la seua salubritat, ha estat en discussió. Els debats al voltant del sistema crític són cíclics i, d'alguna manera, predictibles. Hi ha una tensió no resolta, potser irresoluble, amb problemàtiques recurrents, a les quals, cada cert temps, se n'afegeixen de noves.

Una tensió que té a veure amb la relació entre la crítica i el sistema de producció literària, autors i editorials, però també amb la qüestió de qui ha d'exercir el paper, quins són els seus canals i mancances, els models crítics o el cànon literari. El diagnòstic, sovint, justifica que parlem de la crítica literària com un sistema anòmal. L'ús del terme, tanmateix, planteja problemes respecte de la definició, en tant que l'anomalia és una irregularitat, allò que es desvia de la norma, la qual cosa ens portaria a un debat de fons —bastant eteri— sobre allò que consideraríem normal.

Igualment ens hauríem d'interrogar sobre la utilitat de la xarxa crítica en actiu, allò tangible i real que tenim entre les mans, més enllà d'elucubracions nostàlgiques sobre el passat o sobre models utòpics de dubtosa materialització segons la nostra realitat cultural, social i política.

Qui ha de fer crítica literària?

Un ecosistema crític que s'acoste a l'ideal el formaria un cos ben nodrit de crítics que, des dels mitjans de comunicació o des de l'acadèmia, es dedicara en exclusiva a analitzar i estudiar la producció literària

present i passada des d'una posició d'independència que permetera esbudellar els llibres sense les hipoteques ni condicionants d'habitar interseccions, ja siga per la condició d'escriptors, editors o gestors. Un cos que jutjara les obres amb rigor en tant que immunes als lligams d'amistat —o enemistat— producte o no del seu treball crític.

Més o menys és aquest el model que Joan Fuster tenia en el cap quan, amb la sagacitat i l'amargor que el caracteritzaven, escrivia sobre «La crítica literària» en *Indagacions possibles*:[2] una figura amb una «labor grisa i menystinguda» que «no desperta mai, o quasi mai, admiracions» i un enemic «per als escriptors en general, i per als escriptors mediocres en particular», dedicat en cos i ànima, o quasi, a la seua tasca de destriar el gra de la palla. «Seria magnífic, almenys dins aquest àmbit reduït, si el crític pogués lliurar-se, ja que no amb exclusió, amb la preferència, a la feina de teoritzador», reblava.

Fuster, tanmateix, és conscient de les limitacions del model. Apunta el fet, sense «desorbitar la qüestió», de l'existència d'un nombre limitat de crítics «creadors impotents o fracassats», alhora que reconeix, sempre amb matisos i adversatives, que «no trobareu, potser, cap escriptor, gran ni petit, que no haja agafat la ploma un dia o un altre per opinar

2 Joan FUSTER. «La crítica literària». *Indagacions possibles*. Palma: Moll, 1958.

sobre un llibre». Però tot i aquesta mixtura, el de Sueca sostenia que no s'havia corregit la condició subalterna del «crític a seques», aquell que escriu molts articles i pocs llibres «perquè aquest és el seu destí». No podem descartar que Fuster parlara de si mateix.

En tot cas, si avancem una mica en el temps, Fuster, juntament amb altres figures com Joaquim Molas, Josep Maria Castellet o Joan Triadú, entre altres, configura una nòmina importantíssima de crítics i historiadors de la literatura catalana que, en les dècades finals del segle XX, genera un corpus fonamental de textos que modela el cànon literari. No sense omissions, diferències de criteri —si se'ns permet l'eufemisme— i llargues llistes de damnificats, dinàmiques de conflicte que són part essencial de la crítica literària, que formen part de la seua essència. I que han persistit al llarg del temps, des que en la dècada del 1980, l'extensió dels estudis de filologia, l'augment de la producció literària i la diversificació mediàtica en la nostra llengua fan que s'hi incorporen noves fornades de crítics.

Fins arribar als nostres dies: la base de dades creada per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC) per aglutinar les persones que ens dediquem a la crítica arreplega, a l'hora de redactar aquest text, 179 referències, una xifra que no s'ha d'interpretar com el total de les persones que fan crítica literària en català. En tot cas, sols amb una

mirada superficial es confirma que moltes d'aquestes persones són escriptors i escriptores, la qual cosa demostra la complementarietat de crítica i tasca creativa, ja siga en el camp de la narrativa, la poesia o fins i tot el teatre.

Evidentment, perdura la figura del crític únicament centrat en el comentari i l'estudi literari, noms com el de l'esmentat Francesc Calafat, Alfred Mondria, Jordi Marrugat, Enric Iborra, Pere Ballart, Xavier Pla, Ramon Pla, Lluïsa Julià, Francesco Ardolino o Francesc Foguet, entre molts altres referents que compatibilitzen el treball acadèmic o docent amb el divulgatiu. Sobretot en l'àmbit de la crítica o la ressenya als mitjans de comunicació, la doble militància en els ecosistemes crític i editorial ha esdevingut un fet normalitzat. Això té a veure amb la pràctica del periodisme cultural, la necessitat de complementar ingressos o la mateixa demanda dels mitjans, els quals conviden plomes amb diferents graus de prestigi i reconeixement per alimentar les cada vegada més minvants seccions dedicades als llibres.

L'anomalia, tanmateix, no l'hem de buscar per aquesta banda. En totes les literatures occidentals trobem escriptors que parlen de literatura, dels clàssics i també dels contemporanis. Virginia Woolf, André Gide, Mario Vargas Llosa, Elena Poniatowska, Jorge Luis Borges, Thomas Mann, J. M. Coetzee, David Foster Wallace, T. S. Eliot, Ricardo Piglia, Octavio

Paz o Carmen Martín Gaite, entre molts més, exerciren la crítica literària. Des de la posició de l'experiència creadora i amb una mirada que, com apuntava el mateix Piglia, sovint posa l'accent més en la construcció que en la interpretació de les obres, des d'una mirada que té a veure amb la pròpia concepció del fet literari. Com deia Milan Kundera, «quan un artista parla d'un altre, sempre parla —per carambola, per desviament— de si mateix».

«Sempre» és un terme totalitzador, agosarat, perquè tot i reconeixent des de la meua experiència que la mirada sobre les obres dels altres està condicionada per la pròpia concepció del fet literari —opinió per autoafirmació— hi ha una indubtable fascinació per la manera en què estan fetes les obres, l'enlluernament pel «com s'ha fet», que té a veure amb la necessitat de compartir troballes, de fer llegir aquells llibres que ens han deixat petjada. O, en paraules de l'assagista Kim Nguyen Baraldi, «quan un mateix se submergeix en la crítica dels escriptors, li entren ganes de llegir. Tan ximple, tan senzill com això».[3]

Aquesta tasca divulgativa hauria de tindre el contrapès d'una implicació més decidida de l'acadèmia. Com reprotxa Francesco Ardolino en un interes-

3 Kim Nguyen Baraldi. «La crítica de los escritores». *Letras Libres*, 10 de maig de 2021 (https://letraslibres.com/literatura/la-critica-de-los-escritores/).

sant reportatge d'un dels nostres millors crítics-escriptors, Jordi Nopca, «Qui ha assassinat la crítica literària?»:[4] «La filologia catalana hauria de participar més en els debats crítics. Hi ha pocs professors universitaris que hagin col·laborat regularment als mitjans: una de les excepcions és Xavier Pla». També podríem parlar del mateix Ardolino, implicat en una revista com *Caràcters*, que des de la Universitat de València ha format lectors sobre la literatura contemporània i, fins i tot, ha servit de planter per a noves veus en la crítica literària. I hauríem d'incloure-hi la tasca de Gemma Lluch en l'àmbit de la literatura infantil i juvenil, on hi ha mancances evidents de prescripció, o la d'Anna Villalonga i Àlex Martín Escribà en l'àmbit de la novel·la negra.

A grans trets, però, l'acadèmia continua centrada en la zona de confort que suposa la investigació sobre els clàssics —una tasca que s'ha de fer— perquè hi ha una mena d'al·lèrgia a analitzar la producció contemporània, a «mullar-se». I quan pren partit, sovint es palesa la distància, la condescendència i, en ocasions, el desconeixement. Ho vam poder comprovar amb l'escassament argumentada esmena a la totalitat que Narcís Garolera, en qualitat de «catedràtic emèrit de filologia catalana», va fer de *Canto jo i la*

4 Jordi Nopca. «Qui ha assassinat la crítica literària?». *Ara,* «Ara Llegim», 24 de novembre de 2018, p. 42-43 (https://projectetraces.uab.cat/tracesbd/ara/2018/ara_a2018m11d24p42sarallegim.pdf).

muntanya balla d'Irene Solà. Tret d'un intercanvi a les xarxes socials, ens vam quedar sense un text raonat que atorgara densitat als arguments.

Més enllà de l'anècdota, el problema és que des de les universitats, com va passar als anys seixanta i setanta del segle passat, no s'ha generat un corpus crític que ens ajude a valorar la literatura contemporània, en paral·lel a l'aportació feta en el seu moment per publicacions com *Els Marges* o *L'Espill*, un corpus combinat amb la participació regular i sostinguda en els mitjans de comunicació, ja siga en els convencionals o en els digitals.

Què llegirem?

En acabant, si reflexionem tant sobre l'estat de la crítica és perquè compleix —o hauria de complir— una funció transcendental, la de guiar la comunitat lectora cap a aquelles obres que paga la pena llegir i, per acció o per omissió, les que no. El títol de l'apartat està manllevat d'un article per a *Saó* de Josep Iborra —el trobareu en un volum recopilatori—,[5] on el desaparegut crític i escriptor reflexionava sobre la manera en què els llibres arriben als seus lectors: «parle, és clar, del lector normal i de lectures "literàries"», una tasca on hi ha en joc uns «interessos culturals». «El crític o el comentarista de llibres —si

5 Josep IBORRA. *Una literatura possible. La constitució d'una literatura*, vol. I. València: Institució Alfons el Magnànim, 2021.

no és una peça més en el circuit mercantil— vol ser un bon conseller del lector: tracta de dir-li que tal llibre és important i que l'hauria de llegir, o que se'n pot estalviar la lectura [...]. Al capdavall, un "crític" és un lector que vol contagiar als altres els seus fervors i els seus refusos davant els llibres».

Iborra acaba l'article, escrit el 1986, desitjant una oferta editorial «àmplia i substanciosa» de la qual poder parlar. No sabem si el nostre erudit era capaç d'albirar aleshores com d'extensa seria la producció del futur: actualment, hi ha una quantitat ingent de novetats impossibles de digerir per les llibreries i, fins i tot, per una demanda lectora limitada, una maquinària amb punts d'allau com els mesos previs a Sant Jordi on s'imposen les lògiques capitalistes, la potència de foc dels grups editorials més forts i amb més capacitat de penetració en els mitjans convencionals.

En aquest univers paral·lel dels més venuts el paper de la crítica és molt limitat. Les opcions descaradament *mainstream* ho seran al marge de l'aparició de ressenyes positives o negatives, però no és estrany que determinades propostes de qualitat —una terminologia problemàtica— acaben trobant una comunitat lectora suficient per fer-se un forat en les llistes. Un recorregut que, sovint, no té a veure amb el suport crític. Llavors, de què estem parlant? Doncs que fins i tot ignorant el gruix comercial de la producció, ens

trobem cada any amb una quantitat inabastable de llibres amb voluntat i aspiracions «literàries», publicats per editorials independents o per segells als quals hem de donar crèdit malgrat estar integrats en grans conglomerats.

Un nombre considerable d'obres de narrativa a l'any, entre noves irrupcions —cada vegada més precoces i sòlides— i segones, terceres obres d'autors i autores que cal seguir, més la producció dels autors de referència. En el cas de la poesia, les dificultats són més grans, perquè els espais per parlar-ne són menors. La sensació en les seccions de cultura que es prenen seriosament la seua feina és una mena d'«ansietat prescriptora», la sensació que no s'arriba a tot.

Aquesta és una limitació seriosa. A més d'orientar el lector, Iborra diu en un altre moment que una funció de la crítica —fins i tot més important que l'orientació— és «ajudar a crear la imatge d'una literatura, a crear un "clima", a suscitar un diàleg més o menys implícit entre els autors i els crítics. La crítica, va dir algú, és la consciència de la literatura. Si no hi ha crítica, no hi ha consciència i, per tant, tampoc "literatura"», conclou el savi.

La consciència literària

Caldria preguntar-nos si estem fent consciència literària, des de les nostres circumstàncies i limitacions. I des dels debats no resolts, com ara quin tipus

de crítica literària serveix millor el propòsit de separar el gra de la palla. La superproducció esmentada abans i un corpus crític desigual —tothom no té el mateix bagatge ni capacitats— porten sovint a un comentari literari de ressenya benintencionada, amable i superficial, però també a ressenyes ben armades, llegidores i que compleixen el paper d'assenyalar llibres interessants. En l'altre extrem, trobem la crítica rigorosa, en ocasions ferotge, la qual, a grans trets, tracta de desemmascarar determinades propostes d'èxit, ja siga apostes comercials o obres amb vocació literària encimbellades sense una base sòlida, a criteri de qui fa la valoració.

En un ecosistema crític no especialment exuberant no podem menystenir cap aportació, ni la publicació de ressenyes —millor si arriben a uns mínims exigibles— ni, menys encara, una crítica combativa que assenyale les possibles impostures. Una altra cosa és si aquesta crítica amb rigor ha de fregar els límits de la destrucció i si paga la pena analitzar determinats productes del *mainstream* literari. Aquest és un debat obert i continuarà així. On pot haver un punt de coincidència unànime, des del punt de vista de la crítica, és en la nul·la operativitat de l'elogi desmesurat i incondicional.

Si he d'apostar per alguna posició en concret em decantaria pel comentarista de llibres que capta el valor d'una obra i veu què aporta de nou, alhora que

tracta de posar el focus sobre d'altres que han escapat de l'atenció de la majoria. Aquesta visió té la virtut de posar l'accent en la descoberta d'allò que paga la pena llegir, sense ditirambes ni estirabots, ressaltant els aspectes saludables i els que no ho són tant. Quan la frondositat del bosc fa difícil veure els arbres, aquesta posició pot ser la més útil per armar una literatura minoritzada com la nostra, un esperit constructiu de recerca però alhora d'exigència. Que administre ditirambes i demolicions.

Entre altres coses perquè no tenim tots els espais i tot el temps del món. L'espai que dediquem a llegir i destruir per escrit una obra determinada (per exemple un d'aquells llibres que, indefectiblement, fem el que fem, ocuparan un lloc destacat en les llistes de vendes, perquè té l'aparell mediàtic convencional del seu costat i, per què no dir-ho, rema en favor dels gustos lectors majoritaris) no el podrem dedicar a un altre llibre del qual paga la pena parlar i mereix que els nostres lectors, pocs o molts, el coneguen.

A banda, l'omissió, sempre que siga volguda, fruit de l'ansietat prescriptora, és igualment una manera de fer crítica. Un llibre que acabe la seua vida útil sense un nombre significatiu de ressenyes i entrevistes tal vegada siga una víctima immerescuda d'un sistema amb problemes d'absorció, com denuncia sovint Sam Abrams referint-se sobretot a grans poemaris que passen desapercebuts. Concedim que

això pot ser així. En moltes ocasions, tanmateix, la causa té a veure amb la intranscendència literària de l'obra.

Siga com siga, les omissions no justificades existeixen. I és per això que les falles del sistema a l'hora de crear la consciència literària han de solucionar-se d'alguna manera. Una participació més activa de l'acadèmia, tant en la participació en els canals convencionals de difusió crítica com en la generació de debat acadèmic sobre la literatura catalana contemporània a través d'articles, conferències o simposis, podria contribuir a equilibrar les coses. En la línia del treball de Carme Gregori, Jordi Marrugat o Francesc Foguet, exemples d'acadèmics que organitzen periòdicament jornades d'estudi d'autors i autores en actiu i publiquen les aproximacions crítiques.

Dit això, podem preguntar-nos si el que hi ha és operatiu, és útil. És suficient. En una entrevista a Francesc Pérez Moragón en la revista *Caràcters*,[6] l'any 1994, Josep Iborra es lamentava de la situació de la crítica literària, no sols en l'àmbit català, que es limitava a picar d'ací i d'allà de manera superficial: «el que passa és que els llibres apareixen i cauen immediatament en el buit. Si algú té una mica de sort, serà entrevistat, o veurà una ràpida ressenya de la seua obra. Poca cosa i encara val a dir que bastant excepcional. Si haguéssem de fer una mena d'història

6 La podeu trobar en la referència citada en la nota 5.

de la literatura actual catalana utilitzant les ressenyes que han eixit als diaris o revistes, el resultat seria grotesc i, naturalment, desorientador en tots els sentits».

Tres dècades després, no podem estar segurs que la situació haja millorat de manera significativa. Si parlem de mitjans convencionals, com els que cita Iborra, la xarxa ha empitjorat substancialment, als mitjans escrits i també als audiovisuals. Sortosament, internet ha equilibrat les forces. A la segona dècada dels 2000, i fins i tot abans amb la irrupció dels blogs i les xarxes socials, es va estendre el comentari literari. Aquest moviment va caure en decadència, una dècada després, tot i que els mitjans digitals arreplegaren part d'aquella energia.

A hores d'ara, continua havent-hi una xarxa crítica insuficient per fer front a la producció. Que falten espais i gent que s'hi dedique podria ser la conclusió més lògica. Tal vegada, el problema principal de la literatura catalana és la generació d'una oferta molt superior a la demanda. Un desajust que arrossega la crítica. En tot cas, si haguérem de contestar, tres dècades després, a la reflexió del savi, la meua impressió és que amb el corpus crític des d'inicis del segle XXI es podria articular una història de la literatura catalana contemporània. Tal vegada insuficient, segurament orientativa. En cap cas grotesca.

Construint el cànon

Acceptem, més que siga per necessitat, que aquest sistema crític insuficient i fins a cert punt anòmal és operatiu, fa la seua funció de generar una certa consciència literària. La darrera incògnita al respecte és si entre tots hem contribuït a configurar el cànon de la literatura catalana. I la impressió és que s'ha fet una tasca apreciable. Fins i tot entrant en terrenys que semblaven reservats a l'àmbit acadèmic, com la contribució dels periodistes culturals a revalorar figures com Joan Sales o Francesc Trabal, reivindicant obres com *La mort i la primavera*, de Mercè Rodoreda, o valorant, com no s'havia fet fins ara, el paper dels traductors, ubicant-los en el centre de la conversa mediàtica i literària. Entre més coses.

I pel que fa a la literatura contemporània, trobe que hi ha un corpus crític a través del qual podríem fer un cànon del segle XXI bastant coherent, refinat per un procediment amb mala premsa però que trobe que útil com a contrapès a les llistes del millor de l'any. Referències que, més tard, s'acaben de consolidar a través dels palmarès, amb els seus encerts i desencerts, dels premis a obra publicada, els quals s'atorguen amb la participació necessària de la crítica. Si anàrem any per any, garbellant aquestes dades, n'obtindríem una panoràmica bastant solvent sobre noms i tendències. Una visió que, torne a insistir-hi, neces-

sita la participació de l'acadèmia per acabar d'arrodonir els perfils.

Els mitjans, en tot cas, poden fer feina. En la revista *El Temps*, l'any 2019, ens proposàrem bastir un cànon narratiu[7] del segle XXI amb la participació de desenes de persones que exerceixen la crítica literària. Els resultats, tot i algunes mancances sobretot de gènere, proporcionava un mapa bastant plausible, amb el següent llistat d'autores i autors com a referències canòniques de segle XXI (avui els resultats serien potser uns altres): Jaume Cabré, Vicenç Pagès, Quim Monzó, Francesc Serés, Sergi Pàmies, Jordi Puntí, Jordi Lara, Imma Monsó i Manuel Baixauli.

Esperonats per aquell resultat, repetírem l'experiència l'any 2021,[8] en aquest cas amb referència al cànon poètic. Enric Cassasses, Antònia Vicens, Dolors Miquel, Blanca Llum Vidal, Josep Pedrals, Teresa Pascual i Francesc Parcerisas foren els noms d'una tria en aquest cas molt més equilibrada en qüestions de gènere i, fins i tot, en variables com la diversitat cronològica i el territori. No n'han estat, ni de bon tros, els únics intents. L'any 2024, un bon grapat de crítics van ser requerits pel «Quadern» d'*El País*

7 Xavier ALIAGA. «Una proposta de cànon narratiu català del segle XXI». *El Temps*, 15 d'abril de 2019 (https://www.eltemps.cat/article/6862/una-proposta-de-canon-narratiu-catala-del-segle-xxi).

8 Xavier ALIAGA. «Un assaig de cànon poètic del segle XXI». *El Temps*, 19 d'abril de 2021 (https://www.eltemps.cat/article/13483/un-assaig-de-canon-poetic-del-segle-xxi).

per triar les cinquanta millors obres[9] dels darrers cinquanta anys, amb Mercè Rodoreda, Quim Monzó i Jesús Moncada en un pòdium plausible.

Com era d'esperar, la resta del llistat va generar debats més o menys encesos, que es traslladen a unes xarxes socials que, si ho mirem amb distanciament, fan la funció dels papers flamígers que els lletraferits bescanviaven a través de la premsa o del servei postal. Símptoma de vitalitat. Generat des d'un ecosistema amb mancances, encara que juga un paper ara mateix insubstituïble.

Una darrera reflexió: de vegades caiem en el parany de creure'ns més importants del que som. La crítica literària, en tots els seus vessants, continua tenint influència, serveix per impulsar trajectòries literàries i encimbellar obres concretes. Tampoc no ens enganyem; en l'actual entorn digital, allò realment influent és un bocaorella que ha canviat la seua fisonomia, s'ha digitalitzat. Per no esmentar l'efecte en xarxes dels influenciadors, que poden ser més potents que totes les ressenyes i entrevistes sumades dels mitjans convencionals. Això explica per què no sabem com s'originen determinades cues que veiem en esdeveniments com Sant Jordi o la Fira del Llibre de València.

9 «Els millors 50 llibres dels últims 50 anys». *El País*, «Quadern», 19 d'abril de 2024 (https://elpais.com/quadern/2024-04-19/els-millors-50-llibres-dels-ultims-50-anys.html).

Té tot això a veure amb el descrèdit de qualsevol tipus d'*establishment*? És una pregunta que desborda les intencions d'aquesta reflexió.

La crítica literària en la premsa (1980-2024)

Arantxa Bea

Arantxa Bea és filòloga i crítica literària. Doctora en didàctiques específiques per la Universitat de València, és professora en la Facultat de Formació del Professorat de la UV. Entre 1999 i 2009 coordinà el suplement cultural «Posdata» del *Levante-El Mercantil Valenciano*. Actualment publica crítica a *Trapezi*, que va cofundar, i dirigeix la revista *Faristol*. Viu entre València i Girona.

Quan Mireia Sopena i Manel Rodríguez-Castelló m'invitaren gentilment a participar en aquest seminari per a parlar de la crítica literària en la premsa des dels anys huitanta fins a l'actualitat, vaig dubtar si acceptar o no l'encàrrec perquè no soc una estudiosa del tema, en absolut, no en soc cap experta. És cert que, en el passat, vaig coordinar «Posdata», el suplement del *Levante*, i que ara dirigisc la revista *Faristol*, però això, com a molt, em dona una visió, diguem-ne, des de l'altre costat del taulell, una mirada que, inevitablement, es colarà en aquesta intervenció. I no solament la meua, sinó també la d'altres responsables de suple-

ments de cultura i de revistes sobre llibres que, generosament, han volgut explicar-me la seua sobre alguns entrellats d'aquest ofici, com Vicent Boscà, Manel Rodríguez-Castelló, Gustau Muñoz, Adolf Beltran, Eduard Ramírez, Sergio Vila-Sanjuán o David Castillo. Entre tots els que m'han contestat —alguns no ho han fet, coses que passen—, vull destacar l'ajuda de Vicent Alonso, poeta, traductor i home compromés amb la crítica literària, que no solament l'ha escrita sinó que ha fundat i dirigit revistes com *Daina* i *Caràcters* —els bons temps de *Caràcters*— i que sovint ha esperonat alumnes i altres persones perquè es llançaren a l'apassionant —i relliscós— món de la crítica.

M'han demanat que parle de la crítica literària en la premsa. No entraré en disquisicions bizantines sobre possibles diferències entre *ressenya* i *crítica* o el *démodé recensió* perquè és una discussió sense fi que dubte que resulte útil, si més no en aquest context. Estic segura que els lectors saben què és la crítica literària, encara que, si ens posàrem a parlar-ne, probablement no n'eixiria una definició única. Perquè ens entenguem, només afegiré el que solem dir als col·laboradors que comencen a publicar en *Faristol:* què esperem d'una crítica? Esperem fer-nos una idea cabal de l'obra que es comenta i també de l'opinió que mereix al crític. Si, en acabar de llegir el text, això últim no ha quedat clar, segurament entrem en un

altre terreny —en un altre gènere—, en l'anàlisi acadèmica o en la publicitat, segons els casos. Tots sabem que, en general, quan llegim una ressenya i no estem segurs de si el llibre ha agradat o no al crític, en realitat, sí que ho sabem: no li ha agradat. «Agradar» és una manera de parlar, se suposa que el crític és un especialista en la matèria, és un lector especialitzat i, per tant, ha d'argumentar mentre ens sedueix amb el llenguatge; recordem que la crítica literària és un gènere literari amb punts de contacte amb l'anomenada literatura del jo: els llibres que hem llegit parlen de nosaltres, i també, com deia l'excèntric i brillant Witold Gombrowicz, «Mai no escrius de l'autor o de l'obra, sinó de tu mateix en confrontació amb l'obra o amb l'autor». Els crítics destaquen allò que consideren rellevant d'un llibre: detecten tendències, relacionen gèneres, temes, estils, ressegueixen influències... Harold Bloom diu que un crític ha de fer «subtilment explícit allò que en un llibre hi ha d'implícit» (*subtilment* és la paraula clau). I, per descomptat, el crític ha de contagiar les ganes de llegir una obra o, per contra, fer-nos-en desconfiar. El crític no escriu per a l'autor ni per a l'editor ni per a altres crítics, sinó per al lector i aquest no necessàriament ha de ser un erudit; per tant, la claredat n'és un requisit indispensable, així com l'honestedat. En *Faristol*, per exemple —i disculpeu que recórrega a l'experiència personal—, demanem que no es comenten llibres

no solament dels amics, coneguts i saludats, sinó tampoc d'editors amb els quals es mantinguen relacions laborals. Si ho aconseguim en tots els casos o no és una altra qüestió.

Respecte a la segona part del títol, «en la premsa (1980-2024)», el recorregut serà personal i, per tant, un poc *sui generis*, resultarà esbiaixat cap a València i en quedaran moltes llacunes. Comencem en els anys huitanta perquè és un moment en què, a pesar que el teixit literari està prou desfet al País Valencià —hi ha poques editorials, poques publicacions i pocs premis en català—, alhora, precisament per fer front a aquesta precarietat, sorgeixen una sèrie d'iniciatives que representen el germen, les fibres de base sobre les quals creixerà l'entramat d'autors i d'editors d'aquestes generacions. Com diu Marc Granell en un article sobre la revista *Cairell* (activa entre 1979 i 1981), «Els qui començàrem a escriure al voltant dels primers setantes —molts en castellà— haguérem d'enfrontar-nos, enmig d'un panorama certament desolador, a la tasca de construcció no només de l'obra personal, sinó de l'edifici literari amb totes les seues ramificacions que pogués ser àmbit, suport i vehicle d'aquesta obra». Parlaré, doncs, de «premsa» en un sentit lax, que inclourà algunes revistes literàries o generalistes amb pàgines de llibres i també, ja en el segle XXI, d'algunes publicacions digitals. Per contra, encara que les anomenaré en algun moment, deixaré

fora les revistes més acadèmiques, com *Afers*, *Daina*, *L'Espill*, *Els Marges* o altres.

Havia pensat construir aquest itinerari a través de les anomenades —malament anomenades— crítiques *negatives* (o *destructives*, com remarquen alguns) però, després de fer una ullada a les publicacions i de parlar-ne amb els responsables, he hagut de descartar-ho. Aquesta idea, que pot semblar una *boutade*, potser no ho és tant. Voldria pensar que està relacionada amb el que deia un dels grans crítics del segle XX, Marcel Reich-Ranicki, un jueu alemany d'origen polonés que escrivia amb una claredat absolutament colpidora. Diu Ranicki: «La tesi honrada i que traspua bona fe segons la qual "la crítica només busca que es creen coses bones" [...], és també aplicable, a pesar de la tenacitat dels prejuís, a les crítiques dures, és més, es diria que a aquestes de manera particular, ja que no pretenen altra cosa que una defensa agressiva de la literatura». I continua: «És per això que la disjuntiva assumida per Goethe —per un costat, la crítica "destructiva"; per un altre, la "constructiva"— sembla tan simple com demagògica: en molts casos és únicament la "destructiva", és a dir, la que dirigeix els atacs contra allò que està equivocat i és roí, la que té dret a reivindicar-se com a constructiva. Perquè, en certa manera, qui distingeix allò discutible i de valor escàs entre allò existent i ho articula en un discurs assenyala alhora el que falta i el que seria desit-

jable, és a dir, el millor». El recorregut no serà, evidentment, per les crítiques negatives, però la qüestió tornarà a eixir.

La dècada dels huitanta fou bastant diferent a Catalunya i al País Valencià quant a espais de llibres en la premsa diària. Recordem que als huitanta se celebraren les primeres eleccions autonòmiques i això contribuí al fet que foren uns anys d'una certa il·lusió social i política. No existia internet ni els mòbils i les notícies arribaven a les redaccions pels teletips. A Catalunya, en aquesta època, el primer suplement cultural en català aparegué el 1982 i fou el «Quadern» que *El País* publicà des que es posà en marxa l'edició de Catalunya. Set anys després, el 1989, aparegué el suplement de l'*Avui*, dirigit per David Castillo (que ha estat trenta anys dirigint-lo, fins el 2019). *La Vanguardia*, aleshores, només publicava en castellà, hi havia unes pàgines de llibres integrades en el diari de les quals Robert Saladrigas es feu càrrec a partir de 1981 i que, en 1989, es convertiren en «Libros y arte», un suplement que s'edità durant tretze anys, fins el 2002, quan fou substituït per l'aleshores moderníssim «Cultura/s», a càrrec de Sergio Vila-Sanjuán, que també era només en castellà. Pensem, per exemple, que el «Babelia» no aparegué fins el 19 d'octubre de 1991, el mateix any que començava l'«ABC cultural». No és que abans d'aquestes dates no existiren pàgines de llibres en

els diaris, però no sempre estaven integrades en un suplement de cultura.

A València la situació era diferent. Cap diari local tenia pàgines de llibres, ni en valencià ni en castellà, com lamentava Vicent Alonso l'octubre de 1992 en una columna del número 1 de la primera època de *Caràcters*. Coincidències —o no—, un mes després, el 13 de novembre apareixia «Posdata», que era en castellà, amb alguna excepció, coordinat per Joan Álvarez i amb Lourdes Rubio en la secció de llibres. L'edició valenciana del «Quadern» no aparegué fins al maig de 1997, és a dir, quinze anys després que a Catalunya i tenia només quatre pàgines, això sí, en valencià; l'encarregat de fer-hi crítica solia ser Francesc Calafat. Als anys huitanta, l'absència d'espais als diaris locals fou en certa manera reemplaçada per tota una sèrie de revistes literàries: algunes havien nascut en la dècada anterior com *Llombriu*, *Cairell* i *L'Espill*, fundada per Joan Fuster, com anuncia encara la portada; i altres eren novetat dels huitanta, com *Lletres de Canvi* (1980), *Raval de Lletres* (1983-1984), *La Rella* (1983) o *Daina* (1986-1993). A excepció de *L'Espill* o *Daina*, la major part d'aquestes revistes eren de creació literària —fonamentalment poètica—, però també comptaven amb algunes pàgines de comentari de llibres. L'objectiu comú —amb matisos— era contribuir a crear una infraestructura editorial. Adolf Beltran recorda que «la participació [en *Cairell*] era

completament voluntarista, però la revista tenia una factura formal i de continguts de notable nivell». *Lletres de Canvi* aparegué en 1980 i durà tres anys. Manel Rodríguez Castelló, un dels fundadors, conta que nasqué «sobretot, amb un amor fatal al país i a la literatura» i també per «les ganes de demostrar que la literatura era un fet plural i amb possibilitats de continuïtat a casa nostra». Aspiraven «al difícil equilibri entre tradició i ruptura». Fou una revista sobretot de creació, però a poc a poc donà cabuda a ressenyes de llibres. Diu Rodríguez Castelló: «La crítica era essencialment militant i anava a compte dels estudiants que ens hi aplegàvem i d'alguns professors. També recorde les col·laboracions d'un primerenc Julià Guillamon, que llavors feia crítica sobretot». Guillamon encara és un dels tòtems del «Cultura/s» de *La Vanguardia*, que s'ocupa de valorar obres escrites originalment en català.

Com es pot intuir, al País Valencià regnaven els poetes. Però en 1987, en les pàgines d'*El Temps* —que havia aparegut tres anys abans—, Vicent Alonso advertia de la falta d'estudis seriosos sobre la poesia valenciana, i en deia: «Hi ha un grapat de ressenyes, això sí, menys o més laudatòries —potser més que menys— sense pressupòsits teòrics sòlids, merament anecdòtiques». Sempre amb una mirada crítica, el 1991, Alonso escrivia en la *Revista de Catalunya* que moltes d'aquestes publicacions havien nascut «amb

una voluntat de no anar més enllà de la minoria que indefectiblement acabarà essent-ne el públic lector». Alonso no menystenia l'esforç que hi havia al darrere de totes aquestes capçaleres, però, al seu parer, s'adreçaven a un col·lectiu prou limitat.

Crec que no és del tot forassenyat relacionar aquesta, diguem-ne, vitalitat de revistes literàries valencianes dels anys huitanta i també dels noranta, quan aparegué *L'Aljàmia* (1991) i es publicà la segona època de *La Rella* (1993), de *L'Espill* (1993) i la primera i segona èpoques de *Caràcters* (1992 i 1997), amb la falta d'altres espais on escriure en valencià sobre llibres. És cert que són els anys en què començaren a editar-se i es consolidaren uns quants suplements de cultura, quasi tots en castellà, excepte el de l'*Avui*. Però als anys noranta encara no hi havia internet —sí que existia, però l'any 2000, per exemple, només el 12% de les llars espanyoles hi tenien accés, mentre que, en 2010, ja n'eren més del 60%—. Dic això, perquè un valencià d'aleshores no tenia accés al «Quadern» de Catalunya ni per casualitat, perquè no es distribuïa a l'edició valenciana en paper i no podia consultar-se digitalment. Tampoc era fàcil adquirir l'*Avui*, excepte si te'n feies subscriptor. Recorde, a finals dels noranta i primers 2000 haver de recórrer uns quants quioscs pel centre de València per poder trobar-lo. Altres vegades, compraves *La Vanguardia* i no duia el suplement, que aleshores eixia els dimecres.

Abans d'entrar en el segle XXI, cal tenir en compte dues revistes generalistes en valencià que encara existeixen: *El Temps* (1984), que enguany ha canviat la periodicitat de setmanal a mensual, i *Saó* (1976). L'estructura actual de *Saó* inclou una secció de llibres. I ací cal que em detinga un moment. *Saó* és una revista que l'any que ve complirà cinquanta anys, una fita impressionant. Vaig parlar amb Vicent Boscà, el director actual, sobre qui decideix els llibres que s'hi comenten i com es decideix, és a dir, quins criteris se segueixen a l'hora d'elegir els títols que hi apareixeran ressenyats. És una pregunta que he fet als responsables de revistes i suplements que han tingut l'amabilitat d'atendre'm. És una pregunta difícil, però és una pregunta fonamental. Enmig de la conversa, Vicent Boscà digué dues coses: que mai ressenyen un llibre que no estiga en català —encara que també confessà que n'havien fet dues excepcions per compromisos ineludibles (això l'honora, la veritat, perquè ja sabem que els mai no solen ser mai realment)— i que no admeten publicitat. Semblen dos criteris, com dir-ho, sòlids, autèntics, genuïns; però després afegí que «*Saó* no ha pagat mai a ningú, és tot *gratia et amore*» —de franc i per amor (a Déu)—. No voldria qüestionar la política i les maneres de fer de *Saó*, no soc qui per fer-ho, però se'm planteja el dubte si no hauria estat millor gestionar un poc de publicitat a canvi de poder retribuir els col·laboradors. No ho sé, potser m'equivoque.

Al Sumari

Això, encara que no ho parega, té a veure amb qui decideix i com els llibres que es comenten. I ara voldria deslligar-me de *Saó*, perquè aquesta circumstància es dona també en altres mitjans. Però si no es paga, no se'n pot exigir res; en general, les publicacions que no remuneren les crítiques publiquen allò que reben, i què solen enviar els ressenyistes no professionals? Doncs escrits generalment laudatoris probablement d'obres d'amics, coneguts o saludats. Una revista com *Saó* que porta tants anys té un col·lectiu de col·laboradors de confiança, Boscà n'esmentava uns quants noms —d'algú va dir que «és capaç de ressenyar-se ell mateix»—, però clar, s'hi corren riscos. Podria fer la impressió que omplir unes quantes pàgines de comentaris de llibres fora més important que la qualitat o el rigor d'aquests articles.

I ara faré un salt temporal que està relacionat amb aquesta qüestió. En novembre de 2015, un editor d'un conegut espai de cultura digital català, durant una conferència a Barcelona, declarà també que no pagaven els crítics. Els que l'escoltàvem ens preguntàvem si aquest individu hauria gosat dir en públic que el mitjà no remunerava, per exemple, els informàtics, els correctors o els administratius; per què, doncs, podia permetre's proclamar impunement que els crítics no cobraven? La imatge que s'hi transmeté de la manera com es gestionava el mitjà i, sobretot, la concepció de la crítica que se'n desprenia fou, si més no per a mi, desoladora.

Això està relacionat amb el que Ranicki anomenava els *domingueros* de la crítica, aquells aficionats que escriuen sobre llibres poques vegades a l'any, generalment textos benèvols; i afegia l'autor polonés, no és que els *professionals* siguen necessàriament més honrats o nobles, però com que la crítica és la seua activitat principal, no solen ser tan imprudents per a jugar-se la reputació amb ressenyes complaents. Una de les qüestions és, precisament, la necessitat que els crítics siguen *professionals*, o el més professionals possible, una qüestió que explica amb deteniment Pere Antoni Pons en el llibre que es publicà amb motiu del I Seminari de la Crítica de l'AELC de 2022.

Segurament els referents al País Valencià quant a crítica literària en català a la premsa de finals del segle XX i primera dècada del XXI foren el suplement de l'*Avui* i *Caràcters*, una revista en què vam publicar pràcticament tots els periodistes culturals de València i una bona representació de Catalunya i les Balears. De l'*Avui* m'agrada destacar que tenia una secció setmanal de comentaris de llibres per a xiquets i joves a càrrec d'Andreu Sotorra. Ho dic perquè la premsa generalista tradicionalment ha fet poc o gens de cas a la LIJ, en canvi en l'*Avui*, fins i tot abans del suplement, Núria Ventura en publicava comentaris. Amb tot, com deia abans, l'accés a l'*Avui* des de València era bastant limitat. S'hi suscitaren diverses polèmiques, una en 2002 sobre Carner que Alonso explica

molt bé en el número 12 de *L'Espill* i que s'estengué a altres diaris; però a mi m'agrada recordar una crítica de Xavier Pla publicada el 22 de novembre de 2008 amb un títol a cinc columnes d'una sola paraula: «Oblidable». Aquella novel·la, aquell «despropòsit pretensiós» —en paraules de Xavier Pla— havia guanyat el premi Mallorca de narrativa, aleshores el guardó econòmicament més ben dotat de la literatura catalana. No és un cas únic, això ha passat també amb altres premis posteriors i, afortunadament, hi ha hagut crítics que s'hi han pronunciat.

Pel que fa a *Caràcters*, com explica Vicent Alonso, la revista intentava allunyar-se de la crítica acadèmica de *Daina* i *L'Espill* i arribar a un públic més generalista. En *L'Espill*, com diu Gustau Muñoz, es ressenyen «llibres de temàtiques relacionades amb la revista (assaig, pensament, història) preferentment en català, però no tan sols». Eduard Ramírez, un dels directors de *Caràcters*, destaca que s'intentava que hi haguera «representació generacional» i es prestava especial «atenció a la creació i a la presència en la revista dels diversos territoris de parla catalana». El problema de *Caràcters* era que, aleshores, tampoc no tenia una difusió extraordinària. La sort de «Posdata», per exemple, era que pertanyia al *Levante* i, encara que pensàvem que ningú no mirava el suplement, no devia ser cert del tot, perquè quan la pifiàvem, de seguida tothom telefonava al diari. Com a responsable del

suplement entre 1999 i 2009, confesse que és difícil contestar la pregunta que he fet als col·legues: en «Posdata» intentàvem mantenir un equilibri absolutament impossible entre allò local i allò general —de vegades, pecàvem d'excessiu localisme—, entre actualitat i atemporalitat, entre reportatges, entrevistes, crítica i creació. Foren uns anys —fins el 2007— de bonança econòmica, les editorials apareixien com bolets i es publicaven tones i tones de llibres. No sé com —perquè el diari pagava molt poc als col·laboradors— aconseguírem formar una mena de grup de crítics, cadascú amb gustos i especialitzacions diferents i entre tots, de les huit planes que tenia el suplement, es consolidaren —més o menys— tres o quatre pàgines setmanals de ressenyes de llibres en què es barrejava el valencià i el castellà: cada col·laborador escrivia en la llengua que volia. Això fou molt criticat, i possiblement els lectors tenien raó, des de fora resultava estrany, però des de dins —des de l'altre costat del taulell— era l'única manera de poder publicar-hi res en valencià. Cada cert temps rebia queixes d'alguns *capos* perquè hi havia «massa» pàgines en valencià en el suplement. Amb moltes coses en contra, el cert és que alguns noms com Pere Calonge, Juli Capilla, Antoni Gómez, Alfred Mondria, Eduard Ramírez, J. Ricart, Alícia i Lourdes Toledo, entre molts altres, si no començaren a publicar en «Posdata», sí que hi consolidaren una certa trajectòria com

a crítics. No era fàcil, tot era bastant precari, tant econòmicament com de mitjans.

L'any 2000 aparegué *Lletres Valencianes*, revista també de llibres que, a diferència de tota la resta de capçaleres, pagava realment bé els articles. En les pàgines de *Lletres* també es barrejava el castellà i el valencià. El problema d'aquesta revista, al meu entendre, és que s'assemblava molt a una mena de catàleg de publicacions dels editors valencians i, per tant, resultava complicat fer-hi crítica. Ho dic amb coneixement de causa perquè vaig col·laborar-hi, sobretot en l'època en què la dirigia Alícia Toledo.

En 2010, internet ja s'havia popularitzat i això comportà dos fenòmens: d'una banda la dificultat de les capçaleres tradicionals per adaptar-se al digital —baixada de les vendes i, per tant, dels ingressos per publicitat— i, d'una altra, el sorgiment de plataformes diverses, algunes unipersonals, com *La Serp Blanca*, d'Enric Iborra, i altres col·lectives: a Catalunya, en 2012 aparegué *Núvol*, editat per Bernat Puigtobella, i en 2014, *Catorze*, dirigit per Eva Piquer, que es defineix com «una plataforma de creació i difusió cultural, en positiu i en català» —«en positiu»?—. En 2017, es creà *La Llança*, suplement vinculat a *El Nacional*, on, durant un temps publicaren Jordi Galves o Marina Porras, entre molts altres. En 2014, a València, nasqué *Trapezi*, el web que posàrem en marxa quatre inconscients que aleshores no trobàvem on

publicar i que som Begonya Mezquita, Pere Calonge, Alfred Mondria i una servidora. Cinc anys més tard, a Catalunya, es creà *La Lectora*, que té com una aura d'exquisidesa: Marc Rovira n'ha dit que «és un espai on poder expressar-se a partir d'aquest difícil equilibri entre l'acadèmia i el carrer». Com es veu, en la crítica, tot són equilibris.

En 2011, l'*Avui* es fusionà amb *El Punt* i, en aquest mateix any, seguint l'exemple d'*El Periódico de Catalunya*, *La Vanguardia* va traure l'edició en català. El 2011 es publica «Llegim», el suplement de l'*Ara*, on escriuen, per exemple, Jordi Llavina, Pere Antoni Pons, Xavier Pla, etc. En 2015, uns mesos abans que tancara l'edició valenciana d'*El País*, el «Quadern» es deixà de publicar. En un moviment invers, com explica Gonçal López-Pampló, aparegueren altres publicacions digitals, com les edicions valencianes d'*Eldiario.es* o *Valencia Plaza*. Del 2020 cap ací, s'han posat en marxa altres espais virtuals, com la versió digital de *Lletraferits*, revista vinculada a l'editorial Drassana que, en paper, es publica trimestralment des de 2012, i *La Veu dels Llibres*.

Adolf Beltran, responsable de les edicions valencianes del «Quadern» i d'*Eldiario.es*, explica que la tria de llibres que s'hi comenten «té a veure amb l'actualitat editorial, els temes d'interès periodístic i les preferències dels col·laboradors» i conta que, tant en el «Quadern» com en *Eldiario.es* no se sol plasmar

«en una crítica estricta sinó més aviat en un article d'opinió». I afegeix: «En tractar-se de publicacions periodístiques d'informació general, l'orientació dels comentaris sobre llibres és la divulgació i el debat. D'aquí que no sovintegen les crítiques negatives, tot i que els arguments, segons en quins casos, poden ser més o menys polèmics».

Tornem, doncs, a les crítiques negatives. Qui escriu una crítica negativa rep, sovint —més del que se sol pensar—, una resposta furibunda de l'afectat o d'alguna persona propera a l'afectat. Això, des de fora, pot semblar una pràctica anecdòtica, però, des de dins, se sap que no ho és. En *Faristol*, al llarg dels anys, almenys tres crítics se n'han anat per aquest motiu. Com a responsable de la revista i abans de «Posdata», una de les meues funcions és que aquests exabruptes no arriben als crítics, actuar com una mena de dic de contenció. Però no sempre és possible, perquè de vegades aquests comentaris es fan públicament a les xarxes o es dirigeixen directament al col·laborador en qüestió. (Una petició: per favor, envieu els vostres improperis als responsables de les publicacions.)

Als anys huitanta, semblava necessària una mirada benèvola cap a les creacions en valencià, una mena de militància per revifar l'escriptura en català. Aquesta actitud s'ha prolongat al llarg de les dècades, de vegades com una exigència: qui gosa dir alguna cosa negativa d'una obra o d'un autor valencià o

català està atemptant contra la llengua i contra la literatura catalana. Aquesta mena de proteccionisme, aquesta cantarella, com el magma, en refredar-se, s'ha solidificat i ara és una queixa pètria que alguns autors encara repeteixen. Però, en realitat, tots sabem que les crítiques negatives no destrueixen la literatura, al contrari, el que la soscava és, precisament, la falta de crítica, el bonisme, el tot s'hi val.

Bibliografia consultada

Alonso, Vicent. «Comercials i indulgents». *El Temps*, núm. 135, 1987, p. 50.

—. «La situació al País Valencià». *Revista de Catalunya*, núm. 53, 1991, p. 46-50.

—. «La premsa i la literatura». *Caràcters*, núm. 1, 1992, p. 4.

—. «Benvolguda polèmica». *L'Espill*, núm. 12, 2002, p. 63-70.

—. «Sis veus crítiques». *El País*, «Quadern» (27 d'abril de 2006), p. 1-3.

—. «Per un nou 'Caràcters'». *El País*, «Quadern» (6 de maig de 2010), p. 3.

—. *Sobre una neu invisible. Notes d'un dietari, 2003-2005*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2015.

—. «Tres revistes i un sol projecte». *Caràcters*, núm. 100, 2024, p. 60

Bassets, Lluís. «L'ànima catalana d'un diari global». *El País*, «Quadern» (22 de desembre de 2024).

Bea, Arantxa. «Una dècada de crítica i complicitats». *Levante*, «Posdata» (23 de setembre de 2017), p. 6.

—. «Reptes i riscos del crític en la selva literària». *L'Espill*, núm. 61, 2019, p. 122-125.

Bloom, Harold. *Com llegir i per què*. Trad. de Victòria Oliva i Salvador Oliva. Barcelona: Anagrama / Empúries, 2000.

Esteve, Anna. «L'evolució de la literatura catalana al País Valencià a partir de la dècada dels 70 (1970-2000)». AA.DD. *Estudis filològics en homenatge al professor Joan J. Ponsoda*. Alacant: Universitat d'Alacant, 2014, p. 159-169.

Al Sumari

Gomar, Rafa. «Entrevista a Vicent Alonso». *L'Aiguadolç*, núm. 30, 2004, p. 57-63.

—. «"Caràcters", una revista de llibres». *Serra d'Or*, núm. 606, 2010, p. 9-13.

Gombrowicz, Witold. *Diario (1953-1969)*. Trad. de B. Zaboklicka i F. Miravitlles. Barcelona: Seix Barral, 2005.

Granell, Marc. «"Cairell" (1979-1981). Materials per a un retrat impossible». *L'Aiguadolç*, núm. 9-10, 1989, p. 21-26.

López-Pampló, Gonçal. *D'Ors a Fuster. Per una història de l'assaig en la literatura contemporània*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2017.

—. «Passant revista a la cultura. Revistes culturals valencianes (1983-2023)». *Revista de Catalunya*, núm. 326, 2024, p. 97-108.

Mondria, Alfred. «Qui critica al crític?». *Avui*, «Cultura» (24 de gener de 2002), p. 10.

Pellissa Prades, Gemma. «Repàs de les revistes de cultura a Catalunya en l'actualitat». *Revista de Catalunya*, núm. 326, 2024, p. 86-96.

Pla, Xavier. «Oblidable». *Avui*, «Cultura» (22 de novembre de 2008), p. 12.

Pons, Pere Antoni. «Entrevista a Vicent Alonso». *El Temps*, núm. 1718, 2017, p. 71.

—. «Crítica literària i periodisme. Apunts per a una panoràmica personal». A: AA.DD. *I Seminari de la Crítica Literària. Què és literatura catalana?*. Barcelona: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, 2023, p. 55-70.

Reich-Ranicki, Marcel. *Sobre la crítica literaria*. Trad. de J. de Sola. Barcelona: Elba, 2014.

Al Sumari

Revert, Joaquim. «"L'Espill" (1979)». *L'Aiguadolç*, núm. 9-10, 1989, p. 27-32.

Roda, Lluís. «"Llombriu. Quaderns de literatura" (1978-1981)». *L'Aiguadolç*, núm. 9, 1989, p. 15-20.

Rodríguez-Castelló, Manel. «"Lletres de Canvi" (1980-1983). Evocació d'una aventura». *L'Aiguadolç*, núm. 9-10, 1989, p. 33-38.

Rubio, Carlota «2.000 Quaderns a través de 10 portades seleccionades pels seus responsables». *El País*, «Quadern» (22 de desembre de 2024).

Rubio, L. «La edad de plata». *Levante*, «Posdata» (23 de setembre de 2017), p. 4.

San Abdon, Josep Manuel. «"Raval de Lletres" (1983-1984)». *L'Aiguadolç*, núm. 9-10, 1989, p. 39-40.

Sansano, Biel; Torre, Antoni de la. «"La Rella" (1983)». *L'Aiguadolç*, núm. 9-10, 1989, p. 41-49.

Tobar, Felip. «RACV (Ressenya d'Algunes publicacions Culturals Valencianes)». *Caràcters*, núm. 13, 2000, p. 37-38.

—. «Trajectòria d'un suplement». *La Vanguardia*, «Cultura/s», (18 de setembre 2021) p. 60.

Vila-Sanjuán, Sergio. (2006). «Crítica literaria y periodismo cultural: experiencias en "La Vanguardia"». *Trípodos. Facultat de Comunicació i Relacions Internacionals Blanquerna-URL*, núm. 19, 2006, p. 55-60.

Al Sumari

Finestres i mirades: modalitats de la crítica periodística

Enric Balaguer

Enric Balaguer és assagista. Doctor en filosofia i lletres, ha estat professor de la Universitat d'Alacant. Ha aplegat els seus assajos literaris a *Fulls de ruta*, *El desert i altres palpitacions* i *Punts de fuga*, entre d'altres. El 2009 va publicar el dietari *La casa que vull* (Premi Rovira i Virgili i Premi de la Crítica dels Escriptors Valencians). Col·labora amb *El Temps*, *L'Espill* i *Caràcters*.

La crítica literària periodística ocupa un espai fonamental en la difusió i l'anàlisi de la literatura contemporània. Amb una vocació informativa i interpretativa, aquest tipus de crítica es desenvolupa en diversos textos que van des de la ressenya breu fins a l'article d'opinió especialitzat. Les modalitats de la crítica literària periodística es poden classificar segons el grau d'extensió, d'intenció comunicativa així com de profunditat analítica. Són les finestres a través de les quals mirem l'obra en qüestió. La filiació estètica, el grau d'avaluació, la ponderació dels aspectes que el crític considera pertinents ens obrin un ventall molt ampli

Al Sumari

de mirades possibles. L'esguard pot endinsar-se en la voluntat de comprendre l'obra objecte d'atenció, de fer d'intermediari entre aquesta i el lector, d'avaluar-la de manera argumentada o no. El del crític pot ser un text creatiu o sumari, generar un discurs de síntesi o que done pas a la ressonància personal que la lectura ha produït en ell. En la ponderació del crític hi pot haver consideracions estètiques, ideològiques, filosòfiques; pot ser un simple relat, un exercici de contextualització històrica, pot subratllar els elements anecdòtics... O bé una mica de tot plegat.

Cal dir que, en els darrers temps, en els mitjans tradicionals (periòdics i revistes, en paper i virtuals) s'ha produït un increment exponencial de plataformes i de crítics. D'una literatura amb escassos crítics —Joan Triadú, Àlex Broch o Josep Iborra en els anys setanta-vuitanta— hem passat a una eclosió considerable on tenim —centrant-nos en el País Valencià—, des de *Lletraferit*, *Trapezi*, *El Temps*, *L'Espill*, *Levante-EMV* fins a *La Veu dels Llibres*, *Eldiario.es* o *Alicante Plaza*. A hores d'ara una munió d'autors fan crítica (siguen poetes, narradors, autors de teatre, assagistes, etc.) i la poden fer conèixer en revistes, periòdics, blogs o plataformes virtuals: TikTok, YouTube, etc. Es tracta d'un espai extens i canviant, però, sobretot, extens.

Mirant-ho amb perspectiva històrica, moltes coses s'han superat, especialment la tendència al monolitisme, perquè hi ha diversitat, riquesa de

mirades. No obstant això, segueix sent vigent allò que deia Fuster: «[en una literatura] normal es pot parlar en termes plàcids i indiferents, amb una rigor i una objectivitat estrictes; d'una literatura com la catalana, la història de la qual és una lluita per sobreviure, i per sobreviure materialment, és inevitable parlar amb una punta de passió, i, per tant, amb moltes confiances implícites» (*Literatura catalana contemporània*).

Finestres

La ressenya breu

La ressenya breu és una de les modalitats comuna en els mitjans de comunicació generalistes. Es tracta d'un text d'extensió curta (entre 300 i 800 paraules) que ofereix una aproximació succinta a una obra literària recentment publicada. L'objectiu principal de la ressenya és informar el lector sobre l'existència del llibre, proporcionar una valoració general i suggerir, implícitament o explícitament, si val la pena llegir-lo. Les característiques principals de la ressenya breu són:

- **Visió ponderada**: tot i que el crític ofereix una valoració, el llenguatge és clar i directe, amb un enfocament més descriptiu que interpretatiu.
- **Funció informativa**: es destaca l'autor, el títol, l'editorial i el gènere literari.
- **Valoració concisa**: el crític destaca els punts forts i febles de l'obra sense aprofundir massa

en les anàlisis crítiques complexes. Però podríem argüir que el simple fet de parlar d'una obra ja suposa valorar-la positivament.

Aquest gènere és comú en suplements culturals de diaris com «Ara Llegim», del diari *Ara*, els articles d'un David Castillo a *El Punt-Avui*, els de la revista *El Temps*, alguns textos de *Trapezi*, el «Quadern» d'*El País* o el «Cultura/s» de *La Vanguardia*.

La ressenya ampliada o article de crítica

A diferència de la ressenya breu, la ressenya ampliada ofereix una exploració més profunda i matisada de l'obra literària. Aquests textos solen oscil·lar entre les 800 i les 2.000 paraules i apareixen en revistes culturals o seccions literàries més elaborades. Aquesta modalitat la trobem en publicacions com *L'Avenç*, *Caràcters* o *Revista de Catalunya*. També en els digitals: *La Veu dels Llibres*, *Trapezi*, «Cul-tura/s».

Característiques destacades de la ressenya ampliada:

- **Anàlisi crítica:** el crític interpreta l'obra des d'una perspectiva més complexa, abordant temes, estructures narratives, estil i context cultural.
- **Subjecció interpretativa**: el text no és merament informatiu, sinó que presenta una lectura argumentada i personal.

- **Comparació i contextualització**: sovint s'estableixen vincles amb altres obres de l'autor o amb tradicions literàries.

Pràcticament la totalitat dels crítics l'usen o l'han utilitzada: Xavier Pla, Jordi Llavina, Francesc Calafat, Alfred Mondria, Pere Calonge, Begonya Mezquita, Xavier Aliaga, David Castillo, Marina Porras, Jordi Nopca, Julià Guillamon, Arantxa Bea, Enric Iborra i Joan Josep Isern.

L'article d'opinió crítica

L'article d'opinió crítica és una modalitat que transcendeix la mera valoració d'una obra concreta per abordar tendències literàries, fenòmens culturals o polèmiques del camp literari. Pot oscil·lar entre 1.500 i 3.000 paraules i se centra en el debat d'idees. Característiques principals:

- **Tesi argumentativa**: el crític exposa una posició clara sobre un tema literari i la defensa amb exemples i referències.
- **To personal**: l'estil és més lliure, amb un component subjectiu més marcat.
- **Intertextualitat**: s'inclouen referències a altres crítics, autors i obres per reforçar les argumentacions. Hi acostuma a haver referències filosòfiques, literàries, per defensar tesis i posicionaments.

Aquest tipus d'article apareix en seccions de debat cultural com «Ara Llegim», *Catorze*, *La Lectora*, *La Veu dels Llibres*, Núvol, o en revistes i suplements com «*Quadern*», «Cultura/s» i *Catorze*.

A banda de molts dels autors esmentats en les dues primeres finestres, caldria incloure-hi Sam Abrams, Jordi Llovet, Pere Antoni Pons, Ignasi Aragay, Joan Garí, Julià Guillamon i Xavier Aliaga.

La columna / El columnisme

A tocar de l'article d'opinió tenim el columnisme que, de vegades, és un text de crítica amb una major llibertat. És fet cert que un llibre es pot comentar de moltes maneres i no totes entrarien en allò que anomenem *crítica*. Vet ací un espai creatiu que fa que molts textos acullen el tarannà de literatura pròpiament. Per un altre costat, caldria fer esment dels comentaris, opinions, referències que podem trobar en llibres de la literatura del jo o d'altra índole. Les característiques de la columna tindrien la d'oferir:

- **To personal**: l'estil és més lliure, amb un component subjectiu més marcat.
- Plena llibertat per abordar qualsevol tema a partir d'un llibre, d'una frase, d'un autor que deriva cap a altres latituds temàtiques, i no necessàriament informar, ni valorar l'obra o les obres que s'invoquen.

Crec que bona part dels «crítics» en algun moment la cultiven. Autors com Sam Abrams, Pere Antoni Pons, Ignasi Aragay, Joan Garí, Julià Guillamon, Manuel Baixauli, Jordi Llovet i Joan Borja la cultiven a bastament.

L'entrevista

Tot i que no sempre es considera crítica en sentit estricte, l'entrevista a autors o editors té una funció important en la difusió i la interpretació de la literatura. Aquest gènere combina preguntes que revelen el pensament de l'autor amb observacions crítiques del periodista o de l'entrevistador. Característiques:

- **Diàleg interpretatiu**: l'entrevistador no només formula preguntes, sinó que aporta lectures i reflexions, posa objeccions.
- **Contextualització**: es destaca la trajectòria de l'autor i la recepció crítica de la seua obra. Hi pot haver un enfocament més general i presentar-nos altres aspectes de l'escriptor: opinions polítiques, elements biogràfics, etc.
- **Enfocament dinàmic**: el format permet una exploració més fluida i espontània.

Es troba en quasi tots els mitjans com «Ara Llegim» o «El Temps de les Arts», *Serra d'Or*, *El Temps*, *La Veu dels Llibres*, *Vilaweb* i *Catorze*.

Seria difícil establir una nòmina d'entrevistadors, però podríem esmentar noms com els de Jordi Llavina, Joan Borja, Víctor Labrado i Francesc Bombí-Vilaseca.

L'AELC va dur a terme el projecte «Veus Literàries» entre 2005 i 2010 amb un total de 35 audiovisuals.[1] Els vídeos mostren els autors i autores en el seu entorn i combinen diversos temes sobre les seues vida i obra on expliquen trets del seu caràcter, vivències personals i com van confeccionar les seves obres literàries. Es tracta d'una col·lecció que es trobava fins ara en DVD i que ja es pot veure al canal de YouTube de l'entitat.

La crítica de relectura

Aquesta finestra es dedica a revisar obres publicades anteriorment, sovint considerades clàssiques o de culte. La crítica de relectura ofereix una nova mirada que contextualitza l'obra en relació amb l'actualitat. Característiques:

1 Es tracta de les «Veus Literàries» de Núria Albó, Josep M. Castellet, Isabel-Clara Simó, Albert Ràfols-Casamada, Antònia Vicens, Xavier Amorós, Joan Francesc Mira, Montserrat Abelló, Bartomeu Fiol, Josep Palau i Fabre, Joan Triadú, Ricard Creus, Gabriel Janer Manila, Feliu Formosa, Bernat Capó, Josep M. Benet i Jornet, Olga Xirinacs, Joaquim Carbó, Josep Vallverdú, Joaquim Horta, Víctor Mora, Albert Jané i Riera, Jaume Pérez Montaner, Maria Antònia Oliver, Màrius Sampere, Lluís Alpera, Jordi Pàmias, Baltasar Porcel, Josep M. Ainaud de Lasarte, Jordi-Pere Cerdà, Xavier Rubert de Ventós, Robert Saladrigas, Rodolf Sirera, Antoni Vidal Ferrando i Albert Manent.

- **Anàlisi retrospectiva**: s'interpreta l'obra a la llum de nous paradigmes crítics o d'un nou moment històric.
- **Actualització**: es posa en relleu la vigència o l'obsolescència de l'obra.
- **Perspectiva històrica**: es connecta l'obra amb el moment de la seua publicació i la recepció posterior.

Aquest tipus de crítica és present en revistes de pensament com *L'Espill* o seccions com «Clàssics revisitats» de diverses publicacions. Però hom pot dir que a totes les plataformes, en algun moment, hi trobem aquesta modalitat. Arran de la pandèmia de la covid-19 *La Veu dels Llibres* va organitzar un especial sobre literatura que reflectia alguna pandèmia (*La pesta* de Camus). La celebració de centenaris, aniversaris, etc., dona peu a fer l'Any Fuster, l'Any Maria Beneyto o l'Any Espriu.

La crítica acadèmica

La crítica acadèmica busca el rigor metodològic i el seu enfocament teòric. S'articula en forma d'articles científics, monografies i ponències en congressos ja fora d'allò que és el periodisme. Característiques:

- **Profunditat analítica**: es basa en teories literàries i metodologies d'anàlisi detallades.

- **Citar fonts**: es fonamenta en una àmplia bibliografia i diàleg amb altres investigadors.
- **Objectivitat metodològica**: preval la neutralitat interpretativa, encara que amb perspectives teòriques concretes.

Tot i que es publica en revistes científiques com *Caplletra*, *Els Marges*, *Llengua & Literatura*, *Estudis Romànics, Catalan Review* i *L'Espill*, hi podríem incloure plataformes com ara *Caràcters*. A banda de professors universitaris com Xavier Pla, Jordi Llovet i Jordi Marrugat, hi figuren autors com Sam Abrams. També determinats blogs com *La Serp Blanca* d'Enric Iborra podrien entrar-hi.

Abans de passar als formats digitals, cal dir que no hem esgotat tots el models —finestres— de la crítica en l'actualitat. Hi hauria allò que *Serra d'Or* presenta a determinats autors i crítics com «Tria personal», amb comentaris molts desiguals. Àlex Milian a *El Temps*, en la secció «Vincles», aborda diversos llibres d'una manera peculiar, sobretot incorporant-hi fragments i cites que són un tast avançat de l'obra. És una manera de fer que l'obra es diga ella mateixa.

Crítica en nous mitjans digitals i audiovisuals

L'auge d'internet ha transformat la crítica literària, expandint-la a espais com blogs, TikTok, Instagram, Facebook i X (antic Twitter). Aquestes plata-

formes permeten la diversificació d'estils i veus. Característiques:

- **Accessibilitat immediata**: els continguts són fàcilment accessibles i comparteixen impressions d'obra en temps real.
- **Formats variats**: inclou textos curts, vídeos, pòdcasts, amb entrevistes, debats, comentaris.
- **Interacció directa**: permeten el diàleg amb autors i altres lectors, afavorint la creació de comunitats.

La irrupció de les xarxes digitals ha ampliat les formes i les veus, democratitzant l'accés a la crítica literària i oferint noves perspectives interpretatives. Projectes com *Núvol*, *Cartoze, Trapezi, La Lectora* no només són revistes culturals en línia: constitueixen laboratoris d'escriptura crítica, en què el comentari literari esdevé alhora testimoni del temps i instrument de construcció d'un camp cultural més cohesionat. El seu punt innovador és la capacitat d'articular una comunitat: els comentaris i la difusió a les xarxes socials fan que la crítica literària no siga un exercici solitari, sinó una conversa compartida.

*• **Núvol:** la centralitat del periodisme cultural digital*

Fundada el 2012 per Bernat Puigtobella, *Núvol. El Digital de Cultura* s'ha consolidat com el principal

mitjà cultural en català a internet. El seu àmbit d'interès és molt ampli —teatre, música, arts visuals, pensament—, però la literatura hi ocupa un espai privilegiat.

El model de *Núvol* és proper al d'un diari cultural digital: articles breus, d'actualitat, sovint amb to periodístic, però també amb espai per a la crítica literària en profunditat. Aquesta doble naturalesa fa que el lector hi trobe tant ressenyes de novetats editorials com reflexions més àmplies sobre el sistema literari.

• ***Catorze**: el mapa literari alternatiu*

Catorze, que naix el 2014 de la mà d'Eva Piquer, és un projecte més jove i menys *institucionalitzat* que *Núvol*. Naix amb la voluntat de cartografiar l'espai literari català des d'una òptica diferent: menys pendent de les grans novetats editorials i més atenta a les zones de frontera, als llibres de petites editorials i a l'assaig crític.

Els seus editors aposten per un estil més reflexiu, a vegades proper a l'assaig, amb articles més extensos i menys condicionats per l'actualitat immediata. Entre els col·laboradors més visibles hi trobem: Ada Castells, Ignasi Blanch, Sílvia Bel, Lolita Bosch, Roc Casagran, Joan-Lluís Lluís, Eduard Márquez, Llucia Ramis, Elisenda Roca, Care Santos, Sílvia Soler o Matthew Tree.

Un tret distintiu és la seua aposta per visibilitzar el treball de petites editorials independents —Peris-

copi, Godall, Males Herbes, Edicions del Buc— i establir una connexió entre crítica i militància cultural. En aquest sentit, *Cartoze* actua com un contraespai del mercat literari majoritari, un mapa alternatiu que enriqueix l'ecosistema.

· ***Trapezi***

Trapezi és una publicació cultural més recent, nascuda amb la idea de practicar un periodisme literari en equilibri constant: entre la crítica i la crònica, entre la literatura i altres disciplines artístiques. El seu mateix nom, *Trapezi*, remet a la imatge d'un moviment aeri, d'un joc de balanceig i de risc.

En comparació amb *Núvol*, que té una vocació més difusora, i amb *Cartoze*, que aposta pel mapa alternatiu, *Trapezi* se situa en un terreny de **crítica-escriptura**, en què el text crític pot ser llegit com una peça literària en si mateixa.

Alfred Mondria, Begonya Mezquita, Pere Calonge i Arantxa Bea formen la seua nòmina de crítics.

· ***La Lectora***

Va ser fundada el 2018 per Gerard Cisneros Cecchini, Gemma Medina Estella i Marc Rovira Urien, i posteriorment s'hi va afegir Jaume Coll Mariné. La revista compta amb més d'una trentena de col·laboradors i publica crítiques tant de novetats editorials com de qüestions literàries i culturals d'abast més ampli.

Al Sumari

• ***Ciutat Maragda***, Catalunya Ràdio

Voldria fer referència a aquest programa dirigit per David Guzman, amb una periodicitat setmanal. Parla d'un tema amb algun convidat, i fa tertúlia amb diversos col·laboradors: Anna Ballbona, Jordi Puntí o Adolf Beltran.

• ***Pòdcasts:*** *Alguns exemples*

1. *Trames*, de La Setmana del Llibre en Català, amb una orientació temàtica: arrels, memòria, música i poesia, masculinitats, estranys... Físicament, un espai molt agradable: la Biblioteca Gabriel García Márquez de Barcelona.
2. *Parlem de literatura?*: 12 minuts amb algun autor, com Ponç Pons
3. *Les coses fonamentals*, de Marina Porras i Abel Cutillas
4. *Núvol: «Faves tendres»*

Mirades

Allò destacat dels textos és, sens dubte, la mirada que ens ofereix el crític. Què és allò que observa en l'obra: La filiació estètica? Els aspectes formals? La ressonància personal que la lectura ha produït en ell? En el discurs hi poden haver consideracions de poètica, ideològiques, filosòfiques; pot ser un simple relat, un exercici de contextualització històrica, pot

subratllar els elements anecdòtics... O bé una mica de tot plegat.

El crític actual sobretot més que un «jutge» que dicta sentències sobre llibres—potser encara ho fa algú— assumeix el paper de mediador cultural. Les seues funcions principals són: orientar el lector en un mercat saturat de novetats i valorar les obres amb criteris de qualitat literària, més enllà de les modes; també per contextualitzar l'obra pot establir vincles amb tradicions literàries, amb altres arts i amb la realitat social. Aspectes que la fan més comprensible.

Els nous mitjans digitals afavoreixen la creació de comunitats que generen debats i permeten una participació digital amb el gest de «compartir» que pot fer circular textos per les xarxes. Aquesta funció mediadora es tradueix en estils diferents: des del comentari periodístic i proper de Núvol fins a l'assaig més dens de *Cartoze* o l'escriptura lírica de *Trapezi*.

Un dels punts més destacables d'aquests mitjans és la capacitat per explorar camps que sovint han estat marginals en la crítica tradicional, com ara el gènere i el feminisme, els LGBTIQ+ (una línia que s'ha consolidat, sobretot, en *Cartoze* i *Trapezi*, amb ressenyes d'obres *queer* i una aposta per la diversitat).

Val a dir que una visió impressionista, com la que he realitzat en els darrers mesos sobre els mitjans,

tant els digitals com els tradicionals, mostra una presència destacadíssima de traduccions literàries. I una atenció a les petites editorials, la visibilització de projectes independents que han renovat el panorama literari català.

La crítica literària viu, en l'actualitat, un moment de vitalitat. Tot i les dificultats estructurals —mercat reduït, escassa presència en grans mitjans—, iniciatives com *Núvol*, *Cartoze, Trapezi, La Veu de Llibres* i *La Lectora,* a banda d'«Ara Llegim», «Cultura/s» i «Quadern», demostren que hi ha lectors interessats en una lectura profunda i exigent.

És interessant, també, la diversitat d'estils: del periodisme cultural a l'assaig reflexiu, passant per l'escriptura literària. Aquesta pluralitat fa que la crítica siga més rica i més oberta que en altres èpoques. Al capdavall, la crítica en línia no és només un exercici d'interpretació de llibres, sinó un espai de comunitat: lloc on es construeix un relat compartit sobre què significa llegir en català avui. Un relat que combina la memòria del passat, l'anàlisi del present i la projecció d'un futur en què la literatura, lluny de ser residual, continua essent una eina de pensament i de bellesa.

Alguns trets en el perfil de les mirades

Si anem a la nòmina de veus crítiques en el conjunt de mitjans, la personalitat de cada crític aporta

els ingredients de la seua mirada. Xavier Aliaga és un dels periodistes culturals més destacats que des d'*El Temps* ha mostrat un critica alimentada pel rigor i la passió lectora. El seu to és respectuós, equilibrat, analític. Entén la crítica des de la voluntat divulgativa marcada pel rigor i pel bon gust. Jordi Nopca d'«Ara Llegim» és una altra figura representativa: la del crític-periodista que ha estat també escriptor i que ha tingut un paper fonamental en la difusió de la nova narrativa catalana. El seu estil és proper, atent al que publiquen els autors joves, amb una sensibilitat especial per detectar noves veus. Nopca combina la mirada crítica amb la funció de mediador: és algú que ha sabut acostar els llibres al públic a través de les pàgines de l'*Ara*.

La seua crítica —m'avance a les veus que ara esmentaré— és menys severa que la de Ponç Puigdevall, menys erudita que la de Sam Abrams, menys bel·ligerant que la de Marina Porras, menys narrativa que la de Guillamon, i té com a virtut la proximitat. Escriu amb un to que busca la complicitat amb el lector, que vol fer de la crítica una porta d'entrada amable a la literatura.

Julià Guillamon, lligat a *La Vanguardia*, ha estat un crític que ha sabut convertir la crítica en una forma de narració cultural. Els seus textos no només valoren llibres, sinó que construeixen escenaris: situa les obres dins d'un relat històric, social, generacional.

Llegir Guillamon és entrar en un mapa de la cultura catalana on els llibres dialoguen amb els moviments socials, amb les transformacions polítiques, amb els corrents artístics. És una crítica que té una dimensió d'assaig històric. El seu estil és narratiu, fins i tot literari: de vegades sembla que estigues llegint un conte o una crònica i no una crítica. Aquesta capacitat de narrativitzar el context li dona una força particular, perquè fa que la crítica siga alhora un relat de la cultura. Guillamon aporta, així, un plus d'imaginació interpretativa: els llibres no són només objectes estètics, sinó baules d'una trama cultural més àmplia. Cronista de la Barcelona del vuitanta, Guillamon sovint no té per objectiu dir si un llibre és bo o dolent sinó explicar el context i les relacions o la imatge de país a què es refereix.

Ponç Puigdevall, crític al «Quadern» d'*El País*, escriu amb un to que degiós, sinó fuig la retòrica ornamentada i aposta per la precisió, per la frase tallant que deixa el llibre retratat en poques línies. El seu és un estil que alguns podrien titllar de sec, però que en realitat té la força de l'economia verbal: Puigdevall s'assembla a aquells paisatges d'hivern que, despullats de frondositat, deixen veure les estructures essencials. La seua crítica no és la de l'entusiasme contala del judici mesurat, gairebé clínic, amb una prosa quirúrgica, severa. Puigdevall és, aparentment, l'home que manté la distància perquè el text parle per

ell mateix, sense afegir-hi l'excés de la subjectivitat, però no juga amb l'exageració i el sarcasme. I a la fi bé exalta o bé afona els autors tractats.

Marina Porras irromp amb un to molt diferent: és una crítica que no s'amaga darrere d'un vel d'objectivitat. Escriu amb la intensitat del judici personal i amb la voluntat de sacsejar, de provocar debat. Sovint adopta una posició bel·ligerant, i això la converteix en una veu incòmoda però necessària. El seu estil és més periodístic, més directe, i juga amb la polèmica com a eina per mantenir viva la conversa cultural. La crítica, per a ella, no és només una descripció, sinó un combat: cal prendre partit, cal defensar uns autors i atacar-ne uns altres, cal establir jerarquies clares. Aquesta actitud desperta adhesions i rebuigs. Hi ha qui la considera massa visceral, massa poc matisada. Però també hi ha qui agraeix aquesta manera d'escriure, que torna a donar a la crítica literària una funció de debat públic, allunyada del to tècnic i acadèmic.

Saltant entre generacions, la figura de Sam Abrams representa un altre punt de vista. Poeta i traductor, ha exercit durant dècades un paper de pont entre la tradició catalana i la universal. El seu estil de crítica és expansiu, farcit de referències i d'erudició comparatista. Quan escriu, la literatura catalana queda col·locada en un mapa ampli on hi apareixen les literatures anglosaxones, la poesia nord-americana contemporània, els clàssics europeus.

Abrams és d'aquells crítics que volen educar el lector, oferir-li una cartografia més àmplia. Té una dimensió pedagògica evident: llegir-lo és sovint entrar en una xarxa de connexions que ens permeten entendre un autor català en relació amb un corrent europeu o mundial. L'aportació d'Abrams és innegable: és una finestra oberta al món, una veu que recorda que la literatura catalana no pot recloure's en una cambra provinciana.

La figura de Jordi Llovet és, per contra, la de qui fruïx delicadament d'obres, capaç de destacar allò essencial de cada aportació. El judici crític esdevé exigència formal i ambició estètica. I sovint els textos deixen caure judicis implacables. Hi ha també reflexions generals, en els seus escrits, sobre els avatars que assetgen el cànon literari, així com altres modalitats d'impostures i d'impostors. Sovint fa servir la ironia com una arma d'amenitat i lucidesa.

No és possible des d'aquestes pàgines fer un recompte dels autors que formen el bigarrat panorama de la crítica. Veus com la de Bernat Puigtobella, director i figura clau de *Núvol*, té un estil directe, sovint irònic, i combina la crítica amb la crònica cultural. Andreu Gomila, últimament en la crítica teatral, aporta una mirada incisiva, sovint amb connexions internacionals, posant la literatura catalana en diàleg amb tradicions europees. Pere Antoni Pons, escriptor i periodista, té una prosa neta, elegant i d'una gran

capacitat per condensar la complexitat d'un llibre en una lectura accessible. Marta Nadal, amb sensibilitat i rigor, especialment en narrativa i poesia. Júlia Bacardit, autora de diaris i escriptora incisiva sobre la nova literatura catalana. Talment Lourdes Toledo, autora d'un conjunt ampli de textos de literatura del jo. També Sebastià Portell, escriptor i crític, amb un particular interès per la narrativa *queer*. Alfred Mondria, una veu crítica amb exigència formal, no només de contingut, sinó de quina manera el llibre funciona com a text literari. Existeix una sensibilitat per al detall: veus, formes, cadència, matisos. Pere Calonge, amb un estil narratiu on la lectura no és purament expositiva sinó que busca travessar cap als efectes de l'obra, els límits, les possibilitats. Sovint parla també de condicions de la literatura: història, identitat, llengua, poder, traducció. Arantxa Bea defensa la idea que la crítica té persistència, que no és efímera, que té una funció pública: formar lectors, contribuir al debat literari i preservar la qualitat. Begonya Mezquita és una poeta i crítica valenciana que combina sensibilitat poètica i reflexió intel·lectual. La seua crítica, escrita amb llenguatge precís i musical, explora la vulnerabilitat, el record i el cos com a vies de coneixement. Compromesa amb la cultura catalana, entén la lectura com un diàleg vital i simbòlic que uneix experiència personal i dimensió col·lectiva.

Al Sumari

Epíleg de finestres i mirades

Aquests exemples són un tast de la diversitat de mirades des de les finestres de la crítica literària. Una mostra, sens dubte, de la riquesa que suposa l'ecosistema cultural català en l'actualitat. Hi ha certes tensions que són saludables perquè mostren que no és un bloc monolític, sinó un territori on conviuen maneres molt diverses de llegir i d'explicar la literatura. Una d'aquestes tensions ve generada pel fet generacional.

Arribats ací, sorgeixen també preguntes inevitables: Què vol dir fer crítica literària avui? En un moment on els algoritmes de les plataformes i les recomanacions de les xarxes socials semblen ocupar l'espai que abans tenien els crítics, quin sentit té la seua veu?

Hi ha també la qüestió sobre el grau d'incidència de la crítica: Quin és l'efecte d'una bona crítica en relació amb la venda dels llibres. La difusió o l'èxit d'autores com Eva Baltasar, per posar un exemple, serven relació amb l'avaluació crítica obtinguda?

En conjunt, aquestes veus dibuixen una resposta plural: la crítica continua sent necessària, però ja no pot aspirar a un monopoli de prescripció. Ha de competir amb altres formes de recomanació i ha de redefinir el seu paper. Cada crític, però, aporta amb la seua mirada la predilecció, els gustos. Un David Castillo, la seua simpatia per la generació beat i la literatura alternativa, *outsider*, contra cultura. Ponç Puigdevall

mostra que encara hi ha necessitat de rigor, d'una mirada que no s'empasse qualsevol llibre. Abrams recorda que cal obrir finestres al món i no caure en el provincianisme i també l'alta cultura, exigent, exímia. Porras, per la seua banda, reivindica la crítica com a debat viu i combatiu. Guillamon demostra que la crítica pot ser també una forma d'escriure història cultural. Mentre que Nopca evidencia la importància de la mediació i de la proximitat generacional.

Cadascun aporta un fil: la precisió, l'erudició, la narració, la mediació... I quasi tots la passió. Junts formen un tapís que reflecteix la vitalitat i la complexitat de la cultura catalana contemporània. En el fons, la crítica no és només un exercici d'avaluació literària, sinó també un espai de meditació sobre la societat i el temps que vivim.

La crítica és —per acabar aquestes paraules— un mirall on la cultura es veu a si mateixa, amb les seues llums i les seues ombres. On metabolitza la seua diversitat, en aspiracions, pruïges, realitats assolides... I, sobretot, la seua necessitat de reflexió permanent.

La crítica literària periodística: informació o formació

Taula rodona amb Andreu Gomila, Iris Llop Mangas i Alfred Mondria moderada per Lola Andrés

Lola Andrés és llicenciada en filologia. Autora de més d'una desena de llibres, ha traduït diversos poetes de llengua catalana al castellà i, juntament amb Anacleto Ferrer, de l'alemany al català, com ara la poesia d'Hannah Arendt i *Màtria*, de Rose Ausländer. La seva obra poètica s'ha recollit en diferents publicacions nacionals i internacionals.

Al Sumari

La crítica com a resistència i revolta

Andreu Gomila

Andreu Gomila és escriptor, traductor i periodista. Entre les seves obres destaquen els poemaris *Joia* i *Felanitx*, la novel·la *La mesura de totes les coses* i assajos sobre música, literatura i teatre. Ha estat cap d'espectacles de l'*Avui* i de cultura de l'*Ara*, com també director de *Time Out Barcelona*. Col·labora amb *La Vanguardia*, *El País*, *Serra d'Or*, *Ara* i *Time Out*.

Se l'ha cremada a la foguera, se l'ha esquarterat, l'han enterrada moltes vegades, fins i tot se n'han fet funerals, però, malgrat tot, adolorida, potser sense ungles, sense pestanyes, bruta i lletja, amagada sota el mar, la crítica no ha mort encara. L'altre dia, un dels crítics amb més recorregut del país, per parlar d'un llibre de Narcís Garolera, afirmava que dels anys setanta ençà no s'havia produït res, que el panorama era més aviat «caritatiu i magre». «Ja més endavant, per raons patriòtiques o per raons comercials, gairebé ningú no es va atrevir a rebentar el que

calia rebentar»,[1] reblava el clau. El més curiós és que el subscriptor d'aquestes afirmacions és ni més ni menys que Jordi Llovet, catedràtic de teoria de la literatura i literatura comparada de la Universitat de Barcelona, a més de traductor i assagista, un home que per elogiar l'obra d'un altre era capaç de decretar, de nou, l'enèsima crisi de la crítica alhora que, per dir-ho de manera col·loquial, es disparava un tret al peu. Ell, paladí durant almenys quaranta anys de la pulcritud, de la lectura, dels clàssics, venia a dir que la seva vida no havia tingut sentit.

Parlar de la crisi de la crítica ha esdevingut un tema tan avorrit com sobrer. Som un país petit, el català és una llengua petita i aquí és impossible fer com a l'altra banda de l'Atlàntic, on els crítics de la costa est parlen dels autors de l'oest. I ni així se'n surten. Al final, tots coincideixen en alguna banda, guarden rancúnies atàviques, ressentiments d'altres generacions, passions socials, afinitats electives. No existeix ni ha existit mai el crític pur que viu en una cova, llegeix sense contacte amb el món exterior i emet el seu judici immaculat. Servidor fa dues dècades ja que escriu crítica de llibres i, molta més, de teatre. I sempre he envejat els crítics de cinema, que parlen de pel·lícules els participants de les quals no

1 Jordi LLOVET. «La crisi de la crítica a Catalunya». *El País*, 22 de maig de 2025 (https://elpais.com/quadern/literatura/2025-05-22/crisi-de-la-critica.html).

es trobaran mai en un bar, a la cua del súper, en una estrena.

Sí, fa quaranta anys que es parla de la crisi de la crítica. Durant aquest mateix període, des dels anys vuitanta del segle passat fins als nostres dies, el capitalisme ha accelerat d'una manera tan bèstia que ara, amb la crisi climàtica, som capaços de veure i assumir-ho tot. I la crítica, és clar, no ha quedat exempta de tot plegat. Interessa a algú la crítica? Als autors? A les editorials? Als lectors? A les llibreries? Vull pensar que sí, que encara hi ha necessitat de destriar el gra de la palla, que encara cal el lector professional que sap argumentar, des de la seva subjectivitat, per què un llibre és bo o és dolent o, simplement, no existeix. Perquè conec algun suplement que prefereix no publicar crítiques o comentaris dolents, és a dir, deixar de parlar d'alguns llibres.

T. S. Eliot diu: «El punt de partida de la crítica és la capacitat de triar bons poemes i rebutjar-ne els dolents, i la seva prova de foc és la capacitat de triar un bon poema nou, donant una resposta adequada a una nova situació». El poeta parla de poesia, però podia fer-se extensiva la seva afirmació a la funció de la crítica de qualsevol de les arts. Més tard, afegeix: «Si la gent escrigués solament quan tingués alguna cosa a dir, i no únicament perquè vol escriure llibres o perquè ocupen una posició en què s'espera d'ells que n'escriguin, la gran massa de literatura crítica no

seria desproporcionada en relació amb el nombre reduït de llibres de crítica que val la pena llegir».[2]

Eliot escriu tot això en un llibre publicat el 1933, inici del que podríem anomenar l'edat daurada de la crítica literària, un període que potser acaba, com diu Llovet, als anys 1970. En aquelles dècades, tenim volums fonamentals del mateix Eliot, Walter Benjamin, Gaston Bachelard, Harold Bloom, Michel Foucault, Ezra Pound, C. S. Lewis, també de Joan Fuster, Antoni Comas i Gabriel Ferrater. I si allarguem fins als anys noranta, de Julia Kristeva, Gilles Deleuze i un llarg etcètera.

A casa nostra, potser ens podem queixar de la crítica a revistes, magazins i suplements, de qui tria què, per què aquests molts, aquells gens i alguns altres poc. Però si anem al terreny dels llibres, n'hi ha prou d'esmentar tres autors que han produït, en els últims anys, volums de crítica cultural de primera magnitud: Arnau Pons, Neus Penalba i Ingrid Guardiola. O no són *Amb aquestes mans*, *Fam als ulls, ciment a la boca* i *La servitud dels protocols* llibres extraordinaris?

Potser la qüestió és que, en molts sentits, van a contracorrent. Potser perquè es dediquen a detectar allò *nou* de què parlava Eliot. Potser perquè han aparegut en editorials que no ocupen, precisament, el

2 T. S. Eliot. *Funció de la poesia i funció de la crítica*. Trad. de Jordi Ainaud. Barcelona: Columna, 1995, p. 23 i 25.

carril central de la producció literària del nostre país. Potser perquè conserven aquesta espurna de revolta que hi ha d'haver intrínseca en qualsevol operació crítica del nostre temps.

Avui dia, la crítica és un atac frontal al capitalisme. Ho va ser *La torxa* de Karl Kraus en aquesta Viena de primers de segle XX de la qual ens parlava Stefan Zweig a *El món d'ahir*. Ho va ser *Un enemic del Poble* de Joan Salvat-Papasseit, fins i tot *Dau al Set*, els *Cahiers du Cinéma* de François Truffaut, Jean-Luc Godard i Éric Rohmer, i el *New Yorker* de Susan Sontag. En aquest segle, de neoliberalisme rampant i noves temptacions autoritàries, la crítica és mal vista, és dubtosa, és feble, és perillosa. I això últim per una raó ben senzilla: ataca els beneficis. Quan algú diu que un llibre, una obra de teatre o una exposició comercials són dolents, està animant els ciutadans a estalviar-se'ls, a no pagar l'entrada, a triar una altra cosa. Per això els principals implicats en la destrucció i l'eliminació total del discurs crític són els mateixos productors de presumptes obres d'art que volen que se'n parli, però bé. Vet aquí com ha desaparegut la publicitat de les editorials dels suplements literaris o la dels teatres privats dels diaris. Tot i que després, quan les crítiques són bones, surten a faixes, a *posts* a les xarxes socials. A mi m'han passat coses ben curioses, com deixar malament una obra i que el productor en qüestió agafi una frase al vol, gens negati-

va, perquè no sempre tot és dolent en una obra dolenta, per fer-la servir per cantar les virtuts del seu producte. Fins a quin punt arriba el maquiavelisme de certs productors! Perquè mai col·locaran l'enllaç al comentari, però, ai, sí la maleïda frase on vas voler demostrar una mica de bonhomia, de tendresa.

No hi ha cap crític, ni aquí ni enlloc, que pretengui arruïnar una empresa amb el que escriu, mostra o diu. Les empreses, però, s'ho pensen. I veten a tort i a dret. Temen per la salut del seu negoci, que el seu *producte* no vengui prou. Volen promoció, entrevistes en *prime time*, pàgines elogioses, no que algú els fiqui el dit a l'ull. Més tard, ai las, es queixen que no hi ha crítica, afirmen que la crítica no val res o que no els serveix de res. De fet, la crítica no els ha de servir de res, a les productores i editorials de masses. Com pot, doncs, el ciutadà valorar realment una obra si mai no es diuen coses negatives de ningú?

Una obra, tingui el format que sigui, no neix aïllada. Sempre està circumscrita a un temps, a un indret. I el bon crític ha de saber valorar no només el moment, és a dir, la relació d'aquella obra en aquell format amb altres de contemporànies en altres formats, sinó molts altres elements, com el punt de partida. No és el mateix valorar una funció del Teatre Lliure o el Teatre Goya que una que s'estrena al Tantarantana o a l'Antic Teatre. Com tampoc no és el mateix parlar d'un autor novell que publica en una

editorial independent que fer-ho d'un escriptor amb cinc novel·les i quatre premis damunt les espatlles. Michel Foucault demanava, per exemple, que deixéssim de fer crítiques cronològiques, en el temps, i que comencéssim a valorar l'espai.[3] I ho deia ell que odiava Henri Bergson i la fenomenologia, però que, com a bon crític, va saber rescatar una idea nova provinent d'un sistema filosòfic que no li feia el pes.

No hem d'oblidar mai el que ens van explicar Deleuze i Felix Guattari a L'anti-Œdipe i que Mark Fisher rescata a *Realisme capitalista*: «L'escriptura no va ser mai una cosa pròpia del capitalisme. El capitalisme, de fet, és intrínsecament illetrat».[4] Ja ho avisava Walter Benjamin, dècades abans, a *L'obra d'art a l'època de la seva reproductibilitat tècnica*. Segons el filòsof alemany, un cop la cultura entra de ple en els engranatges capitalistes es modifica totalment la seva relació amb el públic. Diu: «El convencional és fruit sense cap mena de crítica i el que és veritablement nou, en canvi, és criticat amb repugnància».[5] Des del nostre temps, esmenaríem Benjamin dient que el que és nou és eliminat completament del mapa.

---

3 Michel Foucault. *La grande étrangère: À propos de littérature*. París: EHESS, 2013.

4 Mark Fisher. *Realismo capitalista. ¿No hay alternativa?*. Trad. de Claudio Iglesias. Buenos Aires: Caja Negra Editora, 2016, p. 54.

5 Walter Benjamin. *L'obra d'art a l'època de la seva reproductibilitat tècnica. Tres estudis de sociologia de l'art*. Trad. de Jaume Creus. Barcelona: Edicions 62, 2011, p. 58.

Hannah Arendt, a *La crisi de la cultura*, rescata l'època en què la societat es va girar cap a la cultura i va començar a parlar dels «valors culturals», just quan també es crea el terme de «cultura de masses», que ella situa amb el naixement de l'art modern, és a dir, a finals del segle XIX. Aleshores, els artistes passen a primer pla i es resignifiquen obres amb finalitats educatives, però també polítiques. El feixisme va saber fer-ho com ningú. I, més tard, el capitalisme va aprendre'n la lliçó. Si els Estats Units lluitaven contra el comunisme soviètic a través de l'expressionisme abstracte, en el primer xoc cultural de la història, avui es produeix un conflicte de més baixa volada, però igualment interessant, entre una esquerra que parla de la virtut, però que prefereix reescriure Shakespeare o Txékhov, i una dreta que parla del poble, però que patrocina grans operacions nacionals de grans artistes d'extrema esquerra. Avui afirmar que la cultura ens farà lliures és d'una ximpleria absurda. La societat nazi va ser de les més cultes de la història i va cometre la barbàrie més aberrant del segle XX.

El crític ha de conèixer el seu context. Ha de saber que si vol agradar, fracassarà, perquè algun dia, de manera inequívoca, deixarà de ser el bufó preferit del rei. Si té sort, trobarà un lloc en la indústria. Ha de saber que si sempre dispara a matar, també fracassarà, perquè no tot és dolent sempre, que tant encega la bellesa com la podridura. La recerca del poema *nou*

hauria de ser el nord de la brúixola, però per descobrir la novetat el crític ha de conèixer les modes antigues i presents, és a dir, s'ha hagut d'empassar tones de morralla i no perdre l'esperança en la humanitat. També ha de saber que la crítica ataca els fonaments del capitalisme per la simple raó que el sistema ha evolucionat tant que ja no integra els marges. És tan gran, que els marges són tan i tan lluny que no molesten i, fins i tot, en justifiquen la permanència i la immanència.

No tot està perdut. Els nostàlgics parlen de les conferències de Gabriel Ferrater a l'Autònoma i obliden que els seus llibres crítics van aparèixer trenta anys després de la seva mort. Escampar aquesta sensació de solitud, de manca de plataformes i de divulgació, de baix nivell general, és també una estratègia del capitalisme. Perquè encara hi ha crítics que trepitgen camins no fressats i llocs on anar-los a buscar. Ni Dau al Set era llegit per milions ni el *Cahiers du Cinéma* dels anys seixanta del segle xx va deixar de ser una una publicació indie.

La crítica és, segurament, de les poques activitats artístiques que no ha estat absorbida per la cultura de masses. Cosa que vol dir que el capitalisme no ha pogut fer amb ella el que volia. Perquè de seguida se li veu el llautó, a la crítica adotzenada, la que està al servei de la indústria. La gent no és tan beneita. Per això, tot i comprar publicacions, xarxes socials,

editorials, productores, no ha pogut agafar-ne les regnes per transmetre fil per randa el seu missatge de «paga i calla».

No existeix *el / la* crítica del nostre temps. Hi ha una diversitat de veus, les quals, a més, evolucionen amb els anys. I existeixen multituds de plataformes de divulgació crítica, sovint petites i miserables. Com sempre han estat. Hi ha grupuscles, capelles, escoles i tendències. Com sempre ha estat. Fenòmens que es produeixen dins i fora del sistema i que aspiren, en molts sentits, a encendre l'espurna de la revolta. Perquè l'editor de *best-sellers* que fa entrepans per a les masses, encara que sigui una massa ridícula, per petita, com la catalana, també vol que el crític que té un Substack digui meravelles del seu pa congelat. Mentre va baixant de vendes, any rere any, veu que els crítics o han callat o n'han dit pestes. És clar que busca una nova recepta i segur que la trobarà, però, quan rebregui i llenci la vella a les escombraries, ha de saber que una munió de crítics, a l'ombra, sense cap aquelarre col·lectiu, està celebrant la seva victòria. Pírrica, segur. Però victòria.

Passions i impertinències del crític

Alfred Mondria

Alfred Mondria és llicenciat en filologia catalana. Com a crític, ha col·laborat amb l'*Avui*, *Levante-El Mercantil Valenciano*, *La Vanguardia*, *L'Espill* i *Caràcters*. Autor d'estudis sobre l'obra de Josep Pla, el 2006 va aplegar una selecció de les seves crítiques a *Nabokov & Co*. El 2014 va cofundar la revista digital *Trapezi*, on publica regularment.

L'any 1995, el crític Marcel Reich-Ranicki aparegué en la portada de la revista *Der Spiegel* —amb el rostre congestionat de fúria— esgarrant el llibre de Günter Grass *Una llarga història*. Una acció que actualment podria formar part del repertori d'un *youtuber* irritat amb una lectura que troba detestable o bé d'una *performance* literària en TikTok. De fet, Ranicki ja havia mostrat en altres ocasions —per escrit o en programes de ràdio i de televisió— els desacords i la indissimulada animadversió que li provocaven algunes obres de l'autor d'*El timbal de llauna*. I alhora no s'estava de reconéixer els mèrits i els encerts d'altres narracions

en la trajectòria de l'escriptor alemany guardonat amb el Nobel. Tal com subratlla en la seua excel·lent autobiografia, la relació amb els autors no era gens fàcil des de les tribunes on exercia de xaman de la crítica, els prestigiosos suplements culturals del *Frankfurter Allgemeine* i en *Die Zeit*. I en aquest sentit, reitera que la història és antiga, però que es renova constantment: el que pensa un autor d'un crític depén sempre del que el crític haja escrit sobre ell i, especialment, com ha estat valorat el seu últim llibre. Una premissa que s'estén a la incomoditat de Max Frisch amb els articles que li dedicà sobre les creacions de la seua última etapa, o bé per les opinions no massa edulcorades sobre llibres que no li feien el pes de Heinrich Böll o Wolfgang Koeppen, escriptors amb qui havia mantingut una relació ben estreta. La forma de jutjar figures consagrades com Bertolt Brecht, Ingeborg Bachmann o, particularment, el seu venerat Thomas Mann demostren que el compromís de Ranicki amb la literatura no participava ni de l'ambigüitat diplomàtica ni de l'afalac tàctic i reverencial.

Amb el seu to ferm, robust i alhora apassionat, Ranicki dedicà un volum als crítics que havien estat decisius en la seua formació, *Els advocats de la literatura*, i de tots ells —Heine, Fontane, Kerr, Polgar, Tucholsky— destaca les aportacions que innovaren el gènere sense silenciar les injustícies i errades que cometeren. Però insisteix en uns punts en comú, tots

aquests crítics treballaren per a la premsa diària i això marcà inexorablement el seu estil i un llenguatge que no podia abusar de tecnicismes ni de tirabuixons obscurantistes, ja que havien d'escriure pensant en un públic, els lectors. És el mateix estímul que guia en la dècada dels anys trenta els articles sobre narrativa francesa i anglesa de Ramon Esquerra per a *El Matí* i *La Publicitat*, on es proposa donar notícia de la producció contemporània i, en molts casos, a partir de la llengua original. Quan comenta novetats d'André Maurois, Katherine Mansfield, Virginia Woolf o Aldous Huxley, el crític barceloní pensa en la novel·la com un territori permeable a temes d'abast polític, cultural, científic i moral, i traça les línies que travessen els autors amb l'agudesa i la sagacitat que ha de posseir un bon lector. De fet, la distància amb els cercles intel·lectuals de l'època i l'opció de militar en el gènere de la crítica es perceben en un estil absolutament modern, amb una llengua que no segueix els patrons de molts escrits excessivament literaturitzats d'aquells anys, i amb la voluntat de facilitar al lector l'accés a una interpretació clarivident dels aspectes essencials d'un llibre. Amb molt bon olfacte, Ramon Esquerra capta que la narrativa de la primera part del segle XX és receptiva al cinema i als intensos canvis socials que s'estan produint a Europa, i també detecta que els lectors cada volta es mostren més entusiastes amb el gènere de les històries de detectius.

I amb el mateix sensor que ha d'incentivar la curiositat d'un bon crític, intueix que Faulkner serà un nom cabdal associat a la creació d'un nou continent literari.

Una de les protagonistes d'*El príncep negre* d'Iris Murdoch es pregunta: «Així que els crítics són uns estúpids?». I el novel·lista Saul Bellow escridassava en una entrevista —rialler i divertit— que tan sols nominaria els crítics per a un premi: la crucifixió. I és que en moltes —moltíssimes— ocasions no som un gremi precisament estimat. Perquè la crítica és un gènere sovint addicte a la ira i alhora a la reflexió més reposada, vulnerable en la debilitat per alguns autors, i que no pot defugir els extrems —exaltacions i condemnes—, interpretacions colorejades d'hipèrboles i una inevitable tendència a la simplificació i al didactisme per a explicar un argument i desentranyar el mecanisme d'una obra. L'equilibri entre referències eruditas, descripció i anàlisi impedeix, afortunadament, de trobar una fórmula exacta. I potser la major exigència, aconseguir un estil propi per tal d'acarar-se a obres, èpoques i autors. Com diu Ponç Puigdevall, a un crític se li pot perdonar que s'equivoque en les seues valoració i aposta per un autor, però no que escriga malament.

En la línia d'Oscar Wilde, Ponç Puigdevall remarca en el pròleg a *Jardins secrets* —una antologia dels seus articles— que la crítica de llibres és un gènere literari notòriament autobiogràfic: qui escriu

sobre altres autors no pot evitar escriure també sobre ell mateix. Assistir a la seqüència d'un seguit de crítiques ens proporciona no tan sols pistes sobre mètodes i formes de lectura, manies i recurrències temàtiques i estilístiques del crític, sinó també una mena de mapa moral sobre la persona que traça els contorns i els clarobscurs d'una obra i d'un autor. És per això que Ponç Puigdevall insisteix que la crítica viu en l'actualitat i no en la història de la literatura. Per tant, seria un esforç enganyós tractar de fundar un cànon amb les creacions recents a partir de la tribuna d'un diari o d'una revista, ja que una classificació literària exigeix moltes coordenades que no estan a l'abast del crític, i que atén a fets atzarosos com tries ideològiques, afinitats i modes estètiques, imposicions passatgeres i, sense dubte, dèries personals.

Però també és una temptació —l'elaboració d'un cànon— que crítics i estudiosos de la literatura no poden eludir. Cyril Connolly —melancòlic, entusiasta i amb rampells cíclics de còlera— elaborava llistes i més llistes d'autors mentre confeccionava un nou número de la mítica revista *Horizon*, i sempre es planyia que res no tornaria a ser igual després de l'*annus mirabilis* del 1922, quan T. S. Eliot publica *The Wast Land*, Joyce deixa ja acabat i revisat l'*Ulisses* a París a la llibreria de Sylvia Beach i W. B. Yeats trau a la llum *Laters poems*. Després d'aquesta confluència astral que creia irrepetible, Connolly sempre afirmaria aba-

tut pel que considerava un punt i a part: a continuació dels titans, vingueren les tesis doctorals. És el mateix esperit amb què el crític nord-americà Edmund Wilson llegia —admirat— la *Nouvelle Revue Française*, i pretenia que aquell ambient competitiu, amb disputes literàries constants i permeable a noves aportacions artístiques, poguera sorgir també a l'altre costat de l'Atlàntic. Només cal endinsar-se en *El castell d'Axel* —llibre referencial per a la crítica— per a certificar la defunció del naturalisme i del simbolisme i assistir a una exploració insòlita de la consciència individual —com mai s'havia produït abans— a partir de les aportacions de Proust, Yates o Joyce. Per a Edmund Wilson, la bona crítica ha d'equilibrar l'aparell analític i les referències argumentals i temàtiques per tal d'establir ramificacions amb la tradició i amb altres trajectòries creatives. I amb aquest objectiu confià a exercir la seua influència en sectors intel·lectuals sense oblidar —el que considerava més important— la formació de lectors.

No existeix una definició sobre literatura que puga satisfer tots els interrogants que suscita aquesta disciplina creativa, tan esmunyedissa i imprevisible com la condició humana, llevat del desafiament verbal i del valor estètic amb què un autor s'enfronta als seus escrits, i que en abordar una obra condensem en aquesta conjunció d'elements que anomenem —per simplificació— estil. I gràcies a aquesta fórmula que

admet tantes variables com la successió d'experiències artístiques que s'han donat al llarg de la història, el crític també elabora —de forma més o menys premeditada— el seu sistema particular per tal d'explicar què troba de valuós en un llibre i què és el que no respon a les seues expectatives. Una forma d'enfocar i d'ajustar la lent analítica que va més enllà de pautes normatives i d'escoles per a avaluar una obra. Amb aquest tarannà agosarat i estrictament subjectiu Pere Ballart divideix els poetes que examina en *Perla marina, resina de pi* en dos categories, la tendència a destil·lar versos a partir de la contenció i l'elecció d'imatges laboriosament meditades, fruit de la concentració simbòlica que associa a la qualitat inherent de la perla. En canvi, la textura i el color de la resina anirien vinculades a l'efusivitat, l'expansió i la fluïdesa amb què es concep un poema. Tot i que Pere Ballart també assumeix el risc que representa establir una divisió massa rígida entre aquestes perspectives de lectura, ja que les línies sovint són ben difuses entre l'hermetisme i l'abstracció de significats, per una banda, o l'emotivitat i el torrent narratiu com a contrapunt. És amb aquest propòsit aventurer i indòmit —amb indagacions i descobertes inesperades— que el crític es planteja el repte de descobrir les suggestions i els mecanismes que atresora una obra.

Ian McEwan afirmava en una entrevista que, fins feia ben poc, la teoria asfixiava els estudis lite-

raris, els deixava pràcticament sense aire. L'ortodòxia acadèmica insistia que no podies llegir els poetes i els novel·listes fins que hagueres aprés abans a llegir-los, és a dir, fins que t'hagueres sotmés a uns postulats i a una terminologia torturant i confusa derivada del postestructuralisme. És molt més gratificant —i estimulant per als lectors— submergir-se en les crítiques de *Il Corriere della Sera*, els estudis i les monografies de Pietro Citati, que si bé és cert que de vegades es deixa dur per imatges i comparacions d'un barroquisme exuberant, en els seus escrits predomina, sobretot, la passió per la lectura. Contar de nou una obra es converteix en el clàssic recurs d'assenyalar quines peces d'un argument són més rellevants i, a partir d'ací, encadenar recursos tècnics i innovacions estilístiques sense que aquests aspectes analítics devoren i esborren el magnetisme d'una bona història. Amb un altre esperit, també quedem fascinats amb la impugnació que Marc Fumaroli desplega de l'aportació de la cultura francesa en les últimes dècades del segle XX —un declivi ofensiu, apunta—, on el crític considera que s'ha primat l'emblematisme propagandístic i l'homilia ideològica sobre els veritables reptes que planteja l'exigència literària. És el problema d'entendre la cultura com un espectacle permanent, amb corrents literaris *prêt-à-porter* de la doctrina oficial del moment o de temàtiques redemptores generades per un discurs políticament correcte.

Al Sumari

La cultura no és un punt de trobada, sinó un debat i una lluita constants, ens diu Lionel Trilling, que trasllada a les seues anàlisis la visió de Matthew Arnold que la literatura és, en el fons, una crítica de la vida. La creença que la societat depén d'un delicat equilibri entre les certeses convencionals i el dubte creatiu. Amb aquestes conviccions, Trilling és partidari del concepte i les potencialitats de «la imaginació moral», una etiqueta que permet entendre les indeterminacions i els camins ignots de la literatura. Voldríem respostes definitives, irreversibles, però hem de sucumbir a les contradiccions i les inseguretats de l'època moderna, en què la individualitat funciona amb una mena de desacord perseverant amb el món. És ací on entra en joc la disputa entre les idees i les emocions, les aparences i la realitat que es materialitza en la literatura.

Potser la crítica literària siga una disciplina permanentment sota sospita. L'elecció i la valoració de les obres mai estaran determinades pel consens i la treva imposada per opinions mesurades. Ara bé, mai se li podrà negar el seu poder provocatiu i generador d'altres visions estètiques. Més encara si tens la mala sort que un tal Marcel Proust titule un escrit —un dels embrions de *La recerca— Contra Sainte-Beuve*, amb un estigma del crític francés que funcionarà quasi tot un segle. Per a Sainte-Beuve l'obra és indestriable de la biografia d'un autor, dels seus actes i de la seua vida

social. En canvi, per a Proust, el jo íntim de l'artista està deslligat del món. Ni la intel·ligència ni l'enteniment poden desfermar allò que està amagat ben endins de l'escriptor, només l'atzar —allò que Proust qualifica de memòria involuntària— pot activar aquest impuls creatiu que va més enllà dels límits de la realitat immediata i del temps. Per tant, un dels detonants de *La recerca* fou precisament l'aportació d'un crític, injustament matxucat —i amb insistència— després d'aquell opuscle. És per això que cal agrair a Gabriel Ferrater que, amb la seua lucidesa de lector exemplar, restituïra el valor com a crític de Sainte-Beuve quan assenyalà que en els seus escrits aporta una autèntica visió artística, i que la seua vàlua és inseparable d'un dels grans objectius de la literatura: ampliar la imaginació del lector i permetre l'accés a sentiments perduts.

És possible que ja quede molt lluny l'època en què un George Steiner, que era quasi un infant —tal com explica en les seues memòries, *Errata*—, després de llegir un llibre havia de lliurar a son pare un comentari on demostrara que havia entés el que contenien aquelles pàgines, si no no tenia dret a llegir-ne un altre de nou que reclamava expectant. És la mateixa devoció —amb una aura de misteri— amb què la mare d'Elias Canetti pretenia que el fill s'iniciara en la literatura com en un ritual semblant al sacerdoci. Com a contrast, és evident que en el món de les xar-

xes socials i del nou imperi de la Intel·ligència Artificial aquests comportaments semblen arcaics i incomprensibles. Podem especular com veuria un jove —o no tan jove—, que segueix els capítols d'una sèrie televisiva a ritme accelerat, una entrevista de Bernard Pivot a un autor emblemàtic en el seu mític programa *Apostrophes* —amb silencis emfàtics i llargues acotacions—, o més aviat apostar pels minuts que tardaria a abandonar-lo i agafar el mòbil. Però igual que la crítica sempre ha demostrat una gran capacitat d'adaptació al medi literari, no tan sols amb el *boom* de la premsa, sinó també a través de pròlegs, anotacions, dietaris i autobiografies, fins i tot dins d'una mateixa obra creativa —Nabokov, Borges, Pla—, els desafiaments de les noves tecnologies també han permés nous mitjans per a la crítica que han diversificat les propostes més enllà de les publicacions tradicionals i dels estudis específics. No seria estrany que aquesta varietat líquida i amb un instint d'exploració il·limitat de les noves propostes literàries exigira també altres vies de comunicació per a la crítica. Encara més enllà del suport físic no s'ha d'oblidar la qualitat i el rigor que han de presidir un escrit, a banda de la premissa que s'adreça a un públic lector que espera un veredicte acompanyat d'una consistent argumentació. Malgrat que sone a un tòpic, la crítica és un gènere que requereix honestedat —amb un mateix, especialment—, formació i una bona dosi de caràcter

intrèpid. Una altra qüestió, i potser fonamental, és si algú està disposat en la nostra societat a pagar per llegir crítica literària o tot està ja marcat pel mecenatge o el pur voluntarisme. Com deia l'agent de Saul Bellow en una lliçó de literatura que mai no oblidà: Balzac escrigué per diners, i Shakespeare també.

© dels textos, els seus autors, 2026

© d'aquesta edició, 2026:
Associació d'Escriptors en Llengua Catalana
Canuda, 6, 5è pis (Ateneu Barcelonès)
08002 Barcelona
www.escriptors.cat
aelc@escriptors.cat

Primera edició: octubre de 2026

Disseny: Dídac Ballester
Producció: insòlit
Dipòsit Legal: B 15439-2026
ISSN: 1885-2734

Amb el suport de:

Institució de les Lletres Catalanes
Generalitat de Catalunya

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

FSC www.fsc.org MIXT Paper | Donant suport a la silvicultura responsable FSC® C128359

Aquest llibre està fet amb material procedent de boscos amb certificació FSC, materials reciclats i fusta controlada.

Canuda, 6, 5è. 08002 Barcelona
933 027 828 · aelc@escriptors.cat · escriptors.cat

associació d'escriptors en llengua catalana